

KOULUTUSPOLIITTINEN SELONTEKO, LAUSUNTOYHTEENVETO

Lausuntokierros ja saadut lausunnot

Luonnos valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle oli lausuntokierroksella 10.12.2020-22.1.2021. Lausuntopyyntö lähetettiin kunnille, toisen asteen koulutuksen järjestäjille, yliopistoille ja ammattikorkeakouluille sekä laajasti muille ja koulutuksen ja tutkimuksen toimijoille ja keskeisille sidosryhmille. Lausunto oli mahdollista antaa lausuntopalvelussa (lausuntopalvelu.fi) tai lähettää opetus- ja kulttuuriministeriön kirjaamoon. Lausuntoja saatiin 333. Lausunnon antaneet tahot on lueteltu liitteessä 1. Yksityishenkilöiden lausuntojen osalta liitteessä ei mainita henkilöiden nimiä.

Tähän lausuntoyhteenvetoon on koottu ja tiivistetty lausunnonantajien keskeiset näkemykset, huomiot ja muutosehdotukset. Ensin esitetään tiivistelmä yleisistä kommentteista, sen jälkeen luvuittain.

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Yleisiä huomioita

Selontekoluonnosta kiitettiin mm. kattavaksi, laadukkaaksi, asiantuntevaksi, tavoitteiltaan kannatettavaksi ja tärkeät asiat esiin nostavaksi. Osassa lausunnoista taas moititaan selontekoa sekavaksi, ylimalkaiseksi ja liian vähän konkretiaa sisältäväksi. Selontekoa arvioitiin mm. niin, että sen kuva koulutusjärjestelmän muutostarpeista on varsin tarkkanäköinen ja monipuolinen, mutta paikoitellen linjaukset ovat melko varovaisia ja jo olemassa olevien rakenteiden pysyvyyttä tukevia (Palkansaajien tutkimuslaitos).

Selonteon rakennetta pidetään yhtäältä hyvänä, toisaalta useissa lausunnoissa katsotaan, että siinä koulutusjärjestelmän osat nähdään irrallisina kokonaisuuksina, siilomaisesti. Tarkasteluun kaivataan jatkumoa, toimenpiteiden nivomista yhteen, eri koulutusmuotojen tavoitteiden yhteyttä. Selontekoon toivottiin selkeää tiivistelmää ja yhteenvetoa. Koulutusjärjestelmää olisi tärkeää tarkastella ja kehittää yhtenäisenä, systeemisena kokonaisuutena ja oppijan polkuna. (mm. Opetushallitus, Karvi, Bildningsalliansen, Kansalaisopistojen liitto, Espoon seudun koulutuskuntayhtymä, Ylioppilastutkintolautakunta, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia.)

Muutamissa lausunnoissa katsotaan, että selontekoon on jatkovalmistelussa lisättävä mukaan lapsi- ja nuorisovaikutusten arviointi, jossa arvioidaan päätöksen, toimenpiteen tai toiminnan vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Keskeistä on lasten ja nuorten kuuleminen ja osallistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tähän kuuluvat esimerkiksi tieteellisen tiedon hyödyntäminen ja lasten mielipiteen selvittäminen ennen päätöksentekoa. (Allianssi, Lukiolaisten liitto) Valtion nuorisoneuvosto esittää selontekoon lisättäväksi maininnan, että päätettäessä koulu- ja oppilaitosverkon muutoksista tulee aina Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti tehdä lapsivaikutusten arviointi.

Jyväskylän kaupunki tuo esiin, että nuorisotyön rooli osana kasvatuksen kenttää jätetään huomioimatta. Kuitenkin nuorisotyön ja/tai nuorisopalveluiden rooli kunnissa erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten kasvatuksen kentässä on tunnistettu ja hyödynnetty. Selonteossa tulisi nostaa esille vaihtoehtoiset

oppimisympäristöt, kuten nuorten työpajat. (Valtion nuorisoneuvosto) Työpajatoiminnan opinnollistaminen on tunnistettava ja hyödynnettävä, huomioitava työpajatoiminta ja valmennusyhteisöt vaihtoehtoisten oppimisympäristöjen tarjoajana, hyvinvoinnin tukijana ja väestön yleisen osaamistason kohottajana. (Kuntaliitto, INTO-Etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta.)

Mm. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta kiinnittää huomion siihen, että vammaisten henkilöiden kannalta keskeisiä asioita ei ole riittävällä tavalla huomioitu luonnoksessa. YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisesti oppilaalla ja opiskelijalla on oltava mahdollisuus saada tarvitsemansa riittävä apu ja tuki yleisessä koulutusjärjestelmässä kaikilla koulutusasteilla. Tämä periaate ei lausunnon mukaan vielä täysin toteudu Suomessa. Asiaan on syytä kiinnittää huomiota koulutuspoliittisessa selonteossa ja lainsäädäntöä uudistettaessa sekä määrittää ne toimenpiteet, joilla tähän tavoitteeseen päästään. Vammaisfoorumi ehdottaa, että huomioitaisiin tämä omana alalukunaan esimerkiksi otsikolla vammaisten ihmisten oppiminen ja oppimispolut. Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota siihen, että luonnoksen tekstissä on tulkinnanvaraisuutta ja ongelmallisuutta tiettyjen vammaisuuteen liittyvien käsitteiden käytössä (tasa-arvo vai yhdenvertaisuus; positiivinen diskriminaatio vai positiivinen erityiskohtelu; tukitoimet vai kohtuulliset mukautukset (vrt. mukautettu opetus); saatavuus vai saavutettavuus; esteettömyys vai inklusiivisuus; osallistuminen vai osallisuus; lapset, joilla on tuen tarpeita, erityistarpeita vai ”vaikeista oloista tulevat lapset”; vammainen vai toimintarajoitteinen jne.). Lisäksi Vammaisfoorumi huomauttaa, että termin saavutettavuus käyttö on selonteon luonnoksessa ristiriitaista eikä sillä tarkoiteta saavutettavuutta YK:n vammaisyleissopimuksen tai lain digitaalisista palveluista tarkoittamalla tavalla. Vammaisfoorumin mukaan selonteossa saavutettavuutta tulisi käyttää nimenomaan tässä merkityksessä.

Oikeusministeriö katsoo, että selonteossa voisi vahvemmin korostaa kielellisiä oikeuksia perusoikeuksina, perustuslain 17§ mainitut kieliryhmät tulisi nostaa koulutuspoliittisessa selonteossa esille. On tärkeää kiinnittää huomiota myös heidän oikeuksiinsa ja tarpeisiinsa, kun uudistetaan varhaiskasvatus, esi- ja perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä. Kielelliset oikeudet ja mahdollisuus opiskeluun muillakin kuin kansalliskielillä on tärkeää huomioida myös perusopetuksen jälkeisissä jatko-opinnoissa, sekä mahdollisissa nivelvaiheen koulutuksissa.

Saamelaisilla alkuperäiskansana on perustuslain 17 §:n mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Opetuksella ja koulutuksella on tässä keskeinen merkitys. Ottaen huomioon saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen merkityksen saamelaisten oikeuksien kannalta, kansainväliset suositukset ja opetus- ja kulttuuriministeriön tekemän työn asiassa oikeusministeriö ehdottaa, että saamenkielisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen sekä saamen kielen opetuksen keskeiset kehittämislinjaukset ja saamelaistiedon vahvistaminen sisällytettäisiin koulutuspoliittiseen selontekoon.

Saamelaiskäräjät toteaa lausunnossaan, että saamelaisopetuksen asema on heikompi ja haavoittuvaisempi kuin suomen-, ruotsin- tai jopa maahanmuuttajien kielissä annettavan opetuksen. Lausunnon mukaan saamen kielten ja saamenkielinen opetus on kuitenkin ministeriössä aktiivisen kehittämisen alaisena ja tilanne on kehittymässä parempaan suuntaan. Parhaillaan on käynnissä kaksi ministeriön rahoittamaa hanketta, saamenkielisiä aineenopettajia pätevöittävä Ketterä korkeakouluhanke Oulun yliopistossa ja Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke, jota toteutetaan Utsjoen kunnan ja Saamelaiskäräjien yhteistyönä. Hankkeiden tavoitteena on pysyvien ratkaisumallien aikaansaaminen opetukseen ja opettajakoulutukseen. Saamelaiskäräjät ja Saamelaisalueen koulutuskeskus katsovat, että selonteossa pitäisi olla luku esim. otsikolla " Saamelaisopetuksen ja -koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet". Saamelaiskäräjien lausunnossa on laajasti esityksiä tällaiseen lukuun.

Tasa-arvokysymysten huomioimista ja tasa-arvon lisäämisen tavoitetta kiitetään laajasti. Joissain lausunnoissa kuitenkin katsotaan, että muut teemat kuten digitalisaatio, teknologian kehitys tai työ- ja elinkeinoelämän kehittäminen jäävät liikaakin tasa-arvon taustalle.

Muutamissa lausunnoissa kyseenalaistettiin, onko toimijoita ja sidosryhmiä osallistettu ja kuultu riittävästi. Samalla selonteossa esitetyn toimeenpanosuunnitelman valmisteluun toivottiin riittäviä osallistumismahdollisuuksia.

Muutamissa lausunnoissa ehdotettiin linjattavaksi, että selontekoja laaditaan jatkossa kymmenen vuoden välein ja että selonteon toteutumista arvioidaan jakson puolella välissä, jolloin tarvittaessa voi tehdä suunnan muutoksia.

Työelämäyhteistyö ja työ- ja elinkeinoelämän tarpeet

Useissa lausunnoissa katsottiin, että selonteko jättää liian vähälle huomiolle työelämän ja oppilaitosten välisen yhteistyön, jota tulevaisuudessa yhä enemmän tarvitaan. Yhteistyötä pidetään olennaisena selonteossa esitettyjen tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Selonteon ei myöskään katsota tunnistavan riittävällä tavalla sitä merkitystä, joka osaamisella ja toimivalla koulutusjärjestelmällä on yritysten kilpailukyvyyn ja työllisyyden edistämisen ja sitä kautta koko yhteiskunnan menestymisen ja hyvinvoinnin kannalta. (mm. Keskuskauppakamari, Pohjanmaan liitto, Palvelualojen työnantajat Palta, Sivistystyönantajat, Suomen oppisopimusosaajat, EK). Selonteossa tulisi ottaa selkeämmin kantaa siihen, miten koulutusjärjestelmä tukee työssä tapahtuvaa oppimista, johtopäätöksenä tulee olla syvällisempi yhteistyö työelämän ja muiden toimijoiden oppimisprosessien kanssa. Tämän uudenlaisen symbioosin pohtiminen selonteosta puuttuu (Sitra). Myös osaamisen tunnistamiseen liittyvät kysymykset jäävät selonteossa joidenkin lausuntojen mukaan liian vähälle huomiolle.

Niin Arene kuin useat yksittäiset ammattikorkeakoulut esittävät, että selonteon jatkovalmistelussa korostetaan nykyistä enemmän Suomen kilpailukykyä ja alueiden elinvoimaa, jotka lausunnolla olevassa versiossa ovat valitettavan heikosti esillä. Ammattikorkeakoulujen kannalta keskeinen pk-yrityssektori ja sen palveleminen koulutuksen ja TKI-toiminnan keinoin ei näy riittävästi selonteon linjauksissa. Helsingin kaupungin mukaan selonteossa tulisi tunnistaa myös etenkin suurimpien kaupunkien rooli innovaatio- ja elinkeinopolitiikassa ja innovaatioekosysteemien kehittämisessä.

Eräissä lausunnoissa tuodaan esiin, että selontekoluonnos keskittyy julkiseen koulutusjärjestelmään, sen sisällä tehtävään yhteistyöhön ja erilaisiin rajapintoihin. Näkemysten mukaan julkinen koulutusjärjestelmä voisi kuitenkin hyötyä myös yksityisten toimijoiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Työmarkkinoiden ja elinkeinoelämän kannalta myös yksityisillä toimijoilla on varsin merkittävä ja voisi olla kasvava rooli työikäisen väestön osaamisen kehittämisessä. Samoin työvoimakoulutuksella on edelleen oma roolinsa työvoiman osaamisen kehittämisessä. (mm. Työ- ja elinkeinoministeriö, Palkansaajien tutkimuslaitos, Uudenmaan ELY)

Joissain lausunnoissa katsottiin, että selonteossa painottuu liikaa kasvatus ja koulutus vain työelämän tarpeisiin, ohittaen kasvatukselliset ja sivistykselliset tavoitteet ja pyrkimykset. Aalto yliopisto katsoo, että selontekoluonnoksessa korkeakoulutuksen osalta korostuukin perinteinen sivistysideaali, ajatus korkeakoulu- ja yliopistosivistyksestä ennen muuta henkisen kasvun lähteenä. Tämä on erittäin tärkeää, kun erilaiset liikkeet haastavat demokraattisen yhteiskunnan keskeiset instituutiot, tutkitun tiedon ja vapaan tutkimuksen ja opetuksen. Sivistyksen rinnalla tulisi kuitenkin korostaa myös korkeakoulutuksen roolia aineellisen hyvinvoinnin luojana ja yksilön turvana työelämän murroksessa.

Kansainvälisyys

Kansainvälisyys ja kansainvälistymisen tarve jää selonteossa joidenkin lausuntojen mukaan liian vaatimattomaan rooliin (mm. Keskuskauppakamari, Sivistystyönantajat, Aalto yliopisto, Education Finland, Helsingin yliopisto, Yrkeshögskolan Arcada). Tutkimus- ja korkeakoulukentälle kansainvälisyys nähdään erittäin tärkeänä ja kaikessa kehittämisessä tulisi aina olla mukana kansainvälinen näkökulma: miten toimenpiteet asemoivat suomalaisia toimijoita kansainväliseen kenttään, ovatko toimenpiteet riittävän merkittäviä tuottamaan kansainvälisesti huomattavia ja houkuttelevia profiileja, saavutetaanko kansainvälisen tason laatu ja vaikuttavuus (Aalto yliopisto).

Selonteon kansainvälisyysmäärittelyjä, erityisesti kansainvälisyysosaamisen merkitystä eri koulutusasteilla ja –muodoissa tulisi laajentaa ottamaan huomioon tulevaisuudessa tarvittavat työelämätaidot, maailmankansalaisuuden ja globaalikasvatuksen tavoitteet, sekä kansainvälisyyteen liittyvät asenteet, kuten avarakatseisuuden ja uteliaan maailmankuvan (Opetushallitus). Suomen kasvava merkitys koulutuksen globaaleihin haasteisiin vastaamisessa tulisi huomioida myös suomalaisessa koulutuspolitiikassa. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi opettajakoulutuksen kansainvälisen aspektin huomioimista esimerkiksi siten, että kokemuksen ja riittävän kielitaidon kartuttaminen on mahdollista jo opiskeluaikana (Kirkon ulkomaanapu). Muutamissa lausunnoissa myös katsottiin, että selonteko ei huomioi koulutusvientiä ja sen edistämistä.

Sitra katsoo, että luonnoksessa korostuu jo kansainvälisyys ja globaali vastuu. Tätä pidetään erittäin tarkoituksenmukaisena, mutta rinnalle toivotaan ymmärrys paikallisuuden merkityksestä, joka ilmenee esimerkiksi maakuntien, seutukuntien ja alueiden käynnissä olevina kokeiluina ja yhteistyönä yritysten ja koulutuspalveluiden tuottajien kanssa.

Työikäisten/työuran aikainen oppiminen

Useiden lausuntojen mukaan selonteko on lapsi- ja nuoripainotteinen ja työikäisten/työuran aikaiseen oppimiseen ja opiskeluun on kiinnitetty vähän huomiota. Ammatillisen koulutuksen merkitys työikäisille nostetaan useissa lausunnoissa, samoin korkeakoulutuksen. Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu katsoo, että selonteko tunnistaa heikosti aikuisten tarpeen osallistua tutkintoon johtavaan koulutukseen työuran aikana, työmarkkinoiden kannalta myös sillä on merkittävä rooli työikäisen väestön osaamisen kehittämisessä. Muutamissa lausunnoissa tuodaan esiin myös se, että aikuislukioiden ja -linjojen järjestämä koulutus ei näy, vaikka aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen sekä erilaisten nivelvaiheen koulutusten merkityksen voi ajatella entisestään korostuvan pyrittäessä vastaamaan tuleviin vaikeisiin kehityshaasteisiin. (Myös mm. Kotkan kaupunki, Lahden yhteiskoulun säätiö, Aikuislukoliitto).

Digitaalisuus

Digitaalisuuteen otettiin kantaa useissa lausunnoissa. Osassa näistä toivottiin lisää kunnianhimoa ja rohkeutta digitaalisuuden hyödyntämiseksi, toisissa suhtauduttiin asiaan varovaisemmin ja perättiin kriittistä suhtautumista.

Osa lausunnonantajista katsoi, että digitalisaatioon ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota, siihen tulisi selonteossa ottaa laajemmin kantaa. Digitalisaatio määrittelee yhä enenevissä määrin niin osaamistarpeita, koulutustarjontaa kuin myös tapoja oppia ja opettaa. Tarvitaan digitalisaatiovalmiuksien ja digitaalisten oppimisympäristöjen aktiivista kehittämistä sekä perinteet ja hallinnonalat ylittävien kansallisten palveluekosysteemien rakentamista ja yhteensopivia palvelualustoja. Näiden kautta on mahdollista turvata ja vahvistaa yhdenvertaisuus, koulutuksen saavutettavuus ja laatu sekä tiedon hyödynnettävyys ja tiedolla johtamisen vaatimukset. (mm. Palvelualojen työnantajat, OPPIVA-verkosto, MTK.)

Kuntaliitto katsoo, että koulutuksellista tasa-arvoa ja saavutettavuutta on edistettävä mahdollistamalla etäopetus jo perusopetuksesta lähtien. Digitaaliset taidot ovat osa yleissivistystä ja kaikilta vaadittavia taitoja. Digiosaamista on vahvistettava ja digisyrjäytymistä on ehkäistävä koko koulutuspolun aikana. Selonteossa digitalisaation käyttö ja mahdollisuudet oppimisessa painottuvat toisen asteen koulutuksessa, mutta perusopetuksen puolelta se puuttuu. Digitalisaatio ja uuden teknologian hyödyntäminen on koko koulutussektorin läpileikkaava elementti. Kuntaliitto esittää, että selontekoa täydennetään kirjauksella, että koulutus kentälle laaditaan kansallinen oppimisympäristöjen digitalisointia ja digitaalisia oppimiskäytäntöjä koskeva strategia sekä sitä toteuttava toimenpideohjelma, johon sisältyy toimintakulttuurin ja pedagogisen kehittämisen osio. Näitä digitaalisia palveluja tulee kehittää molemmilla kotimaisilla kielillä. DigiOne-hanke ehdottaa, että huomioidaan paremmin digitalisaation kehittämisen lähtökohdat ja tavoitteet kaikkien koulutusasteiden ja koko koulutussektorin tarpeet huomioiden. Varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa luodaan pohjaa ja valmiuksia digitalisaation hyödyntämiselle seuraavilla koulutusasteilla, tämä tärkeää huomioida tavoitteita ja kansallista strategiaa luotaessa.

Digitaalisuuteen kriittisemmin suhtautuvissa lausunnoissa mm. todetaan, että se ei ole ratkaisu kaikkiin haasteisiin eikä välttämättä lisää tehokkuutta, ja digitaalisia ratkaisuja tulee hyödyntää perinteisiä opiskelutapoja tukien ja täydentäen (mm. Yrkeshögskolan Arcada, Hanken, Uudenmaan liitto, Kotkan kaupunki). Uusia digitaalisia opetuslustoja ja tekoälyyn perustuvia arviointimenetelmiä kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota mahdollisiin riskeihin, joita henkilötietojen käsittelyyn voisi liittyä (oikeusministeriö).

Suomen psykologiliiton mukaan digitalisaation mahdollisuuksia ja etuja korostetaan selonteossa turhan voimakkaasti ja perusteettomasti. Koronakriisi on tuonut esiin paitsi digitalisaation mahdollisuudet myös sen, että vuorovaikutus ja fyysinen läsnäolo ovat tärkeitä ihmiselle niin oppimisen kuin mielenterveydenkin kannalta. Tutkijaryhmän näkemyksen mukaan uusien digitaalisten ratkaisujen monimutkaisuuden ymmärtämiseen vaaditaan laaja yhteiskunnallinen ja sosiaalinen ymmärrys. Tämä ei tällä hetkellä ole näkyvissä aihetta käsittelevissä osioissa koulutuspoliittisen selonteon luonnoksessa. Luonnokseen ehdotetaan lisättäväksi, että digitaalisten ratkaisujen kehittämisessä hyödynnetään laajasti yhteiskunnallisesti suuntautuneen kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteiden osaamista.

Oikeusministeriö toteaa, että digitalisaation hyötyjen saamiseksi kaikkien käyttöön on perus- ja ihmisoikeudet huomioitava jo aikaisessa vaiheessa. Tässä yhteydessä kielellisten perusoikeuksien toteutuminen on edellytys digitalisaation täysimääräiselle hyödyntämiselle. Digitaalisia palveluita onkin kehitettävä rinnakkain suomen ja ruotsin kielellä sekä tarvittaessa saamen kielellä, jotta väestöryhmien yhdenmukainen kohtelu turvataan myös yhteiskunnan muuttuessa. Myös muut kieliryhmät tulisi huomioida ja tarjota heille kielellistä palvelua digitalisaation avulla.

Sivistys

Selontekoluonnosta kiitetään sivistyksen huomioimisesta ja siitä, että selonteon lähtökohdaksi on otettu sivistyksen ja koulutuksen merkityksen korostaminen niin yksilön kuin yhteisöjenkin menestyksen kannalta.

Kritiikissä esitetään, että selontekoluonnos on hyvin koulutuspainotteinen, ja laajempi sivistysnäkökulma on ohutta. Näiden näkemysten mukaan koulutus nähdään selonteossa välineellisenä, eikä siitä avaudu laajempia sivistysnäkökulmia. (Kuntaliitto). Sivistys tulisi ymmärtää kokonaisvaltaisesti ja hyvinvointiin liittyvänä, ei pelkästään ihmisen tieto- ja osaamisperustan näkökulmasta. (Kirkkohallitus).

Suomen konservatorioliiton mielestä sivistys esitetään selonteossa kapeasti vain tiedollisina, eettisinä ja yhteiskunnallisina ulottuvuuksina. Sivistyksen osatekijöitä ovat myös esimerkiksi myös taito ja

kulttuuriperintö, jotka määrittelystä puuttuvat. Taideyliopiston korostaa, että myös esteettinen, kulttuurinen ja taiteellinen sivistys ja luovuus kuuluvat yleissivistykseen.

Ylioppilastutkintolautakunnan mukaan hyvän lähtökohdan sivistyksen kuvaamiselle voisi antaa opetussuunnitelmien perusteasiakirjoissa kuvattu laaja-alainen yleissivistys, joka koostuu arvoista, tiedoista, taidoista, asenteista ja tahdosta, joiden avulla oppilas/opiskelija/kansalainen kykenee kriittiseen ja itsenäiseen ajatteluun sekä osaa toimia vastuullisesti, myötätuntoisesti, yhteisöllisesti ja menestyksekkäästi. Turun yliopisto kiittää tavoitteesta, että kaikille peruskoululaisille opetetaan tieteellisen ajattelun perusteet, jotta heistä kasvaa itsenäisesti ajattelevia ja yhä monimutkaistuvaa maailmaa ymmärtäviä aikuisia.

Lasten ja nuorten hyvinvointi

Melko laajasti puutteeksi nähdään riittämättömät toimet lasten, nuorten ja opiskelijoiden hyvinvoinnin parantamiseksi. Terveydellisistä, mielenterveydellisistä, oppimisvaikeuksista, kehityksellisistä haasteista, kiusaamiskokemuksista, neuropsykiatrisista syistä tai muista syistä tarvittavaa tuen tarvetta ei ole käsitelty riittävästi. Psykososiaalinen hyvinvointi sekä mielenterveys jäävät selonteossa sivurooliin, vaikka ne ovat joidenkin näkemysten mukaan suomalaisten työurien ja hyvinvoinnin suurimmat haasteet tällä hetkellä. Hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä. Jotta lasten ja nuorten hyvinvointi, oppimistulokset ja koulutuksellinen tasa-arvo kehittyvät suotuisaan suuntaan, tarvitaan nykyistä vahvempaa panostusta oppimisen tukeen ja opiskeluhuoltoon sekä riittävään oppilaanohjaukseen. Lisäksi on turvattava tarpeen mukaiset sosiaali- ja terveystalvet lapsille ja nuorille, kuten mielenterveystalvet ja vammaistalvet. Oppilaiden hyvinvointi ja tuen oikea-aikainen saatavuus edellyttävät sivistystalvetujen yhteistyötä muiden sektorien, erityisesti sosiaali- ja terveystoimen talvetujen kanssa. (mm. Suomen lukiolaisten liitto, Finlands Svenska Skolungdomsförbund, OSKU, Valtion nuorisoneuvosto, SAMOK, Lohjan kaupunki, SYL, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Kuntaliitto, Suomen psykologiitto)

Huolta kannetaan myös nuorten yleisestä elämäntalvintaosaamisesta sekä siitä, että jo ennen työelämään siirtymistä monilla nuorilla on psyykkistä oireilua ja/tai niin huono fyysinen kunto, että se vaikuttaa työkykyyn jo työuran alussa, sekä vaikeuttaa pärjäämistä työelämässä. Tähän tulisi tarttua kaikilla koulutustalvjestelmän tasoilla (SOK, Kaupan liitto).

Painotettavia sisältöjä

Useissa lausunnoissa tuotiin esiin oppiaineita tai teemoja joita tulisi käsitellä selonteossa ja painottaa entistä enemmän kasvatuksessa ja koulutuksessa.

Kestävän kehityksen teemat saivat lausunnoissa varsin paljon huomiota. Globaalit kestävyystalveteet kuten ympäristön tilan heikkeneminen ja ilmastontalvutoksen uhka tuotiin esiin usein ja niille toivottiin enemmän painoarvoa ja konkreettistempia toimenpiteitä. Teema haluttiin vahvemmin koulutustalvetehtäisten ja muiden lukujen sisälle, ratkaisujen nähdään edellyttävän niin opettajankoulutuksen, opetuksen sisältöjen kuin tutkimuksen uudelleentarkastelua ja panosta. (mm. Helsingin kaupunki, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat Opsia, Helsingin yliopisto, Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto).

Muutamien lausuntojen mukaan fyysisen aktiivisuuden merkitystä kansanterveydelle ja -taloudelle ei tunnisteta riittävästi eikä esitetä konkreettistia toimenpiteitä, joilla edistetään fyysistä aktiivisuutta eri koulutustalveteilla. Henkilöstön koulutuksesta liittyen fyysisen aktiivisuuden edistämiseen tulisi huolehtia, edistää toiminnallistia oppimistalveteelmiä sekä fyysistä aktiivisuutta ja motoristia talvetoja edistäviä oppimistalveteistöjä, vahvistaa liikuntakasvatusta, liikunnanopetusta ja opiskelijaliikuntaa sekä mahdollistaa harrastaminen koulu- ja opiskelutalveteiden yhteydessä. (Valtion liikuntaneuvosto, Opiskelijoiden liikuntaliitto, Suomen fysioterapeutit, Olympiakomitea).

Liikenneturva painottaa, että tavoitteellinen, pitkäjänteinen ja ennaltaehkäisevä liikennekasvatus kaikilla kouluasteilla takaa tasa-arvoisesti kaikille lapsille ja nuorille mahdollisuuden vahvistaa hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta keskeisiä arjen taitoja. Mm. Talous ja Nuoret TAT katsoo, että työelämän muutoksiin varautumisen toimenpiteissä ei ole huomioitu yrittäjyysvalmiuksien lisäämistä koulutuksessa ja opetuksessa. Taideyliopisto toteaa, että vieraiden kulttuurien ymmärrys on tulevaisuudessa keskeisessä roolissa kauppasuhteiden ja kansainvälisten verkostojen solmimisessa, tässä sivistystyössä taiteen opetuksella kaikilla koulutusasteilla on keskeinen merkitys. Kuusamon kaupungin mielestä taito- ja taideaineiden tuntikehyksen riittävydestä tulee käydä keskustelua ja siitä on pidettävä huolta. SUKOL ry haluaisi oman luvun luku- ja kulttuuritaidoille. Kielitaito on kriittinen tekijä, jota tarvitaan, jotta suomalaiset voivat toimia globaalissa toimintaympäristössä (Opetushallitus).

Luonnontieteellis-matemaattisen osaamisen tasoa tulisi useiden lausuntojen mukaan nostaa. Matematiikan osaaminen nähdään yhtä tärkeäksi kuin luku- ja kirjoitustaito, luonnontieteellis-matemaattinen osaaminen on tärkeä niin vientiteollisuuden näkökulmasta kuin myös hiilineutraalisuus- ja kestävänsä tulevaisuuden tavoitteet huomioon ottaen. (Kemianteollisuus, MAOL)

Pääkaupunkiseudun ateistit haluaisi lakkauttaa uskonnonopetuksen ja Vapaa-ajattelijain liitto sitoutumista uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamattomaan toimintatapaan kun käsitellään uskontoja ja uskonnottomuutta sekä puoluepolitiikkaa.

Yleisemmällä tasolla toivotaan selkeää kuvausta siitä, millaista osaamista yhteiskunnassa ja työelämässä tarvitaan tai millaista osaamista eri koulutuksen asteilla tulisi omaksua (Ylioppilastutkintolautakunta). Pitäisi tuoda esiin mitkä oppimistulokset halutaan nousuun ja miten nousu ajatellaan toteutuvan sekä kirjata läpäisevästi ja käytännönläheisesti, mitkä ovat keskeiset kompetenssit, jotka koulutuksessa halutaan saavuttaa ja mitä oppimista mitataan, jotta nousuun voidaan vaikuttaa. On myös kiinnitettävä huomiota siihen, mikä on koulujen ja oppilaitosten tehtävä oppimistulosten nostamisessa. (Opetushallitus.)

Rahoitus

Selontekoa kiitettiin siitä, että se selkeästi tuo esiin kasvatukseen, koulutukseen ja tutkimukseen panostamisen tärkeyden. Laajasti kuitenkin esitettiin, että linjaukset eivät ole riittäviä. Vaikka selontekoluonnos sisältääkin useita kunnianhimoisia tavoitteita, niiden toteuttamiseksi esitetyt toimenpiteet ja etenkin linjaukset tarvittavasta rahoituksesta jäivät suurelta osin epäkonkreettisiksi ja siten riittämättömiksi (OAJ). Rahoitukseen ottivat kantaa erityisesti kunnat ja koulutuksen järjestäjät, mutta myös useat muut tahot.

Lausuntojen mukaan selonteossa tulisi arvioida, kuinka ikäsidonnaisten menojen kasvu vaikuttaa koulutuksen rahoitukseen. Kuntien rahoitusvaikeudet ajavat tilanteen siihen, että menokuri kohdistuu sivistyspalveluihin. Vastakkainasettelu koulutuspalveluiden ja kulttuuripalveluiden välillä voi korostua ja ajaa kuntia ajamaan alas kulttuuripalveluita koulutuspalveluiden turvaamiseksi. Kuntien sivistyspalvelut on kuitenkin kokonaisuus, jossa kukin osa-alue tukee toistaan. Lausunnoissa kiitettiin linjausta kohdentaa ikäluokkien pienenemisestä johtuvia valtion rahoitusosuudesta säästyviä määrärahoja selonteon tavoitteiden saavuttamiseen.

Useissa lausunnoissa katsottiin, että esitettyjen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää lisärahoitusta ja tätä tulisi avata. Linjausta rahoituksen ennakoitavuudesta ja pitkäjänteisyydestä pidettiin tärkeänä. Harkinnanvaraiset valtionavustukset nähtiin sirpaleiseksi ja lyhytjänteiseksi, niitä tulisi käyttää lähinnä pilotoinnissa, kehittämisen edistäjänä. Valtionavustuksia tulee olla kohtuullinen määrä ja ne tulee koota suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Valtionavustuksilla ei tule paikata puutteellista perusrahoitusta. Uusiin ja

laajeneviin tehtäviin on saatava täysimääräinen valtionosuus. Rahoituksen on tuettava koulutuksen saavutettavuutta ja mahdollistettava paikalliset ratkaisut (mm. Kuntaliitto, useat kunnat). Opetushallitus muistuttaa, että valtionavustuksilla tuetaan koulutuspoliittisten linjausten toimeenpanoa, opetuksen ja koulutuksen kehittämistä, kansainvälisyyttä sekä tasa-arvoisuuden toteutumista koulutuksessa. Toiminnalla pyritään pysyviin rakenteellisiin ja toiminnallisiin muutoksiin.

OAJ vaatii selontekoon konkreettisia linjauksia kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen taloudellisten resurssien nostamisesta tavoitteiden edellyttämälle tasolle ja laajaa parlamentaarista sitoutumista näihin linjauksiin valmistelussa mukana olevilta kaikilta eduskuntapuolueilta. Suomen tulisi tavoitella kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen rahoituksessa vähintään Pohjoismaista tasoa ja nostaa se tälle tasolle seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tämä edellyttää käytännössä koulutusrahoituksen kokonaistason nostamista noin kahdella miljardilla.

Myös Kuntaliiton mielestä sivistyspalvelujen perusrahoitusta on lisättävä. Riittävällä julkisella rahoituksella mahdollistetaan yhdenvertaiset palvelut koko maassa. Kuntaliitto toteaa, että selonteko ei määrittele tarkemmin rahoituksen riittävyyttä tai ota kantaa kuntien ja valtion väliseen vastuunjakoon koulutuksen järjestämisessä ja rahoittamisessa. Selonteon mukaan rahoitustarpeita koskevat asiat käsitellään ja niistä päätetään valtiontalouden menokehyksen puitteissa valtion talousarviossa, mikä jättää kysymyksiä vastuiden ja velvoitteiden jakautumisesta aina kulloisenkin tilanteen mukaan. Kuntien ja koulutuksenjärjestäjien kustannuksia lisääviä velvoitteita ei tule määrätä ilman siihen osoitettua rahoitusta. Koulutusmuotojen välisen yhteistyön edistämiseksi tarvitaan paikalliset ratkaisut mahdollistavia kannusteita, jotta koulutuksen järjestäminen erilaisissa ympäristöissä ja haasteissa olisi jatkossakin mahdollista. Valtion tehtävänä on huolehtia kuntien ja koulutuksen järjestäjien tosiasiallisista edellytyksistä suoriutua niille säädettyistä tehtävistä ja velvoitteista. Säädosvalmistelussa kustannusvaikutukset on arvioitava nykyistä huolellisemmin ja realistisemmin.

Valtiovarainministeriö toteaa, että talouden tulevaisuudennäkymiin liittyy poikkeuksellisen suurta epävarmuutta, joka heijastuu myös julkiseen talouteen. Selontekoluonnos kuitenkin sisältää lukuisia toimenpide-ehdotuksia, joiden voidaan arvioida selkeästi lisäävän julkisen sektorin taloudellista rasiitetta joko lisäkustannuksina tai tulojen menetyksinä. Tämänkaltaisia toimenpide-ehdotuksia on tunnistettavissa noin kaksikymmentä. Näiden lisäksi selontekoluonnos sisältää useita muita kehittämisajatuksia ja hanke-ehdotuksia, joiden lopputuloksena voidaan arvioida myös syntyvän kustannusvaikutteisia ehdotuksia. Valtiovarainministeriö pitää tässä haasteellisessa taloudellisessa tilanteessa välttämättömänä, että selontekoluonnoksessa ehdotettuja toimenpide-ehdotuksia priorisoidaan ja aikataulutetaan lausunnossa todetun mukaisesti. Kun keskeiset tavoitteet on asetettu, niiden saavuttamiseksi on tarkoituksenmukaista valita kokonaisuutena kustannustehokkaimmat keinot ja toimenpiteet. Valittujen toimenpiteiden vaikutukset julkiseen talouteen on tarpeen arvioida myös pidemmällä aikavälillä. Vaikutusarvioinnit tulee valmistella huolella ja riittävällä asiantuntemuksella. Valtiovarainministeriö korostaa, että kaikkien koulutuksen lainsäädäntöön ja rahoitukseen liittyvien kehittämistoimien valmistelussa on tarpeen ottaa huomioon myös kuntatalouden tila ja tilanne ja laajasti ja kattavasti arvioida ehdotettujen toimien kuntiin ja julkiseen talouteen yleisesti kohdistuvat vaikutukset. Rahoitusjärjestelmien uudistamisessa on tarpeen pitää lähtökohtana, että julkisen rahoituksen on ohjattava kansallisiin osaamistarpeisiin vastaamiseen ja sen on tuettava koulutuksen järjestäjien pitkäjänteistä ja korkealaatuista toimintaa.

Valtiovarainministeriö myös katsoo, että selonteon jatkovalmistelussa voisi olla tarkoituksenmukaista viitata kuntapolitiikkaa koskevaan valmistelutyöhön. Valtiovarainministeriö käynnisti 9.12.2020 tulevaisuuden kuntapolitiikan toimenpidevaihtoehtojen valmistelutyön, joka jatkuu 31.12.2021 asti. Koulutuspalveluiden

ollessa sote-uudistuksen jälkeisten kuntien merkittävin tehtäväkokonaisuus, tulevaisuuden kuntapoliitikassa tehtävät ratkaisut vaikuttava myös koulutuspolitiikkaan.

Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevien tavoitteiden resursointi jää lausuntojen mukaan auki. Korkeasteen tutkintomäärien pysyvä kasvu laadukkaana koulutuksen avulla edellyttää merkittävää rahoitustason nostamista. Koulutuksen määrää ei tulisi lisätä laadun tai tutkimuspanostusten kustannuksella. Väestön korkeakoulutetun osuuden nostaminen, jatkuvan oppimisen systeemistason muutos sekä TKI-intensiteetin nostaminen eivät voi kilpailla keskenään resursseista. Poliittisen ja rahoituksellisen ohjauksen tulee kohdistua pitkän aikavälin tavoitteisiin, eikä sillä tule liiaksi ohjata autonomisten yliopistojen sisäistä toimintaa (Unifi). VATT:n mukaan tässä yhteydessä olisi toivottavaa keskustella eri rahoitusvaihtoehdoista kuten yliopistojen pääomittamisesta sekä lukukausimaksuista.

Luku 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Selonteossa esitettyä visiota pidettiin laajasti kunnianhimoisena ja kannatettavana, monissa jopa sellaisenaan. Suuressa osassa lausuntoja ei kuitenkaan otettu selvää arvioivaa kantaa. Useissa niissäkin lausunnoissa, joissa visiota pääosin kannatettiin, esitettiin jotain korjattavaa tai lisättävää.

Joissain lausunnoissa katsottiin, että kunnianhimoa on liian vähän. Katsottiin, että esitetyt asiat ovat pikemminkin nykytilan tai lähitulevaisuuden suunnitelmien kuvausta, eikä niinkään kohti 2040-lukua ulottuvaa visiota. Muutamissa lausunnoissa viitattiin erityisesti tavoitteeseen korkeakoulututkimuksen suorittaneiden nuorten aikuisten osuudesta, sekä työvoimatarpeen että kansainvälisen vertailun näkökulmasta. Arene esittää kirjattavaksi, että vähintään 60 prosenttia 25–34-vuotiaista suorittaa korkeakoulututkimuksen 2035-vuodesta lähtien, Sosten lausunnossa katsotaan, että viimeistään vuonna 2040 tavoitteen tulisi olla 70 %.

Osassa lausuntoja katsottiin, että vision ja toimenpiteiden välillä ei ole riittävän selvää yhteyttä, ja luonnoksessa esitetyt toimenpiteet ja esimerkiksi linjaukset toimenpiteiden rahoittamiseksi nähtiin riittämättöminä vision ja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Visiossa toivottiin painotettavan enemmän erityisesti kestävästä kehitystä, työelämäyhteistyötä ja elinkeinoelämän tarpeita sekä kansainvälisyyttä. Ekologisen kestävyysnäkökulmaa painotettiin useissa lausunnoissa hyvin vahvasti ja katsottiin, että tulevaisuuden koulutuksen tärkein asia on, miten vastataan globaaleihin kestävyyshaasteisiin kuten ympäristön tilan heikkeneminen ja ilmastomuutos. Visiossa tulisi näkyä se, että kestävä kehityksen tavoitteisiin pyrkimisessä Suomi olisi vastuullinen ja kansainvälisen muutoksen kärjessä. Kokonaista omaa kappalettakin visioon toivottiin teemasta.

Vahvasti haluttiin myös koulutuksen ja tutkimuksen sekä elinkeinoelämän yhteyttä ja kohtaantoa enemmän esille. Visioon tulisi nostaa voimakkaammin osaajien valmistaminen työelämään ja elinkeinoelämän kilpailukykyyn tarpeet, perusteluna mm. että vain osaamiseltaan ja elinkeinoelämältään kilpailukykyinen yhteiskunta mahdollistaa korkeatasoisen koulutuksen tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Yksittäisissä lausunnoissa katsottiin, että visiossa jo nykyisellään koulutuspolitiikka kiinnitetään juuri elinkeinorakenteeseen ja sivistysnäkökulma jää kapeaksi.

Kansainvälisyys nostettiin useissa lausunnoissa esiin. Yhtäältä kiitettiin, että se visiossa näkyy, toisaalta katsottiin, ettei tarpeeksi vahvasti: haluttiin vahvemmin koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälistymisen näkökulmaa, joissain myös erikseen koulutusviennin esiin tuomista. Katsottiin, että tavoitetilasta puuttuu

tulevaisuuteen suuntautuva kanta siihen, miten koulutusjärjestelmä tukee Suomen, yritysten ja työmarkkinoiden kansainvälistymistä. Kansainvälistyminen ja onnistuminen kansainvälisten osaajien houkuttelemisessa nähtiin Suomen tulevaisuuden kannalta olennaisena. Tutkimuksen kansainvälisyys nostettiin erikseen esiin, Suomen olisi tuettava kansainvälisesti kilpailukykyistä tutkimusta sekä huipputason tutkimusinfrastruktuureja ja ekosysteemejä.

Vastaavaan tapaan kuin yleisissä kommentteissa selonteosta, myös digitaalisuutta koskeviin lausumiin visiossa suhtauduttiin jossain määrin kahtiajakautuneesti. Toisaalta katsottiin, että visiossa voisi painottaa digitalisaation mahdollisuuksia enemmän ja rohkeammin, toisaalta varoiteltiin, ettei saa antaa kuvaa lähiopetuksen merkityksen vähäisyydestä tai vähenemisestä. Tulisi tuoda esiin, että teknologian mahdollistama ajasta ja paikasta riippumaton opiskelu on toteutettava aina oppijoiden ikä ja edellytykset sekä koulutuksen laatu ja opetuksen tavoitteet huomioiden.

Eri tahojen lausuntojen mukaan visioon tulisi nostaa vahvemmin tai uutena asiana maksuttomuuden periaate, opetushenkilöstön osaamistason nosto, tutkitun tiedon merkitys, yliopistojen rooli tutkimukseen perustuvan koulutusjärjestelmän kivijalkana sekä yhteiskunnan ja elinkeinoelämän uudistajina, fyysisen toimintakyvyn rajoitteista tai vammaisuudesta riippumattomuus, koulutusjärjestelmän nopea reagointikyky, vapaan sivistystyön rooli, aktiivisen kansalaisyhteiskunnan merkitys koulutuksen järjestäjien kumppanina, sosiaalinen kestävyys, rahoituksen tason nostaminen, vanhemmat ja kodit oppimista ja hyvinvointia tukevana voimavarana sekä psyykinen/psykososiaalinen hyvinvointi, mielenterveys ja oppilas- ja opiskelijahuolto.

Luku 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Yhteenveto lausunnoista toimenpide-esityksittäin

Uudistetaan varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetus lainsäädäntö kokonaisuutena. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa lasten kokonaisvaltaisen oppimispolun syntymistä ja helpottaa joustavia siirtymiä varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen rakentamalla lainsäädännöllisesti, rahoituksellisesti, käsitteellisesti ja toimintakäytänteiden kannalta yhtenäinen hallinnollinen kokonaisuus. Uudistuksella varmistetaan nykyistä selkeämpi mahdollisuus seurata, ohjata ja koordinoita lasten oikeuksien ja palveluiden yhdenvertaista ja laadukasta toteutumista. Varhaiskasvatus ja esiopetus säilyvät jatkossakin pääosin julkisesti tuotettuina koko maassa.

Lainsäädännön uudistamista kannatettiin suurimmassa osassa lausuntoja, hyvin laajalti sekä järjestöjen ja kuntien piirissä. Muutamissa lausunnoissa todettiin, että vasta äskettäin uudistetun varhaiskasvatustlain vuoksi vain esi- ja perusopetuksen osalta lainsäädännön uudistus on tarpeellinen. Palveluiden tuottamista julkisesti kannatettiin laajalti, mutta muutamassa lausunnossa esitettiin myös monipuolisempaa palvelutarjontaa. Viranomaisvalvontaa esitettiin vahvistettavaksi erityisesti esi- ja perusopetuksessa.

Uudistetaan varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen rahoitusta koskeva lainsäädäntö kokonaisuutena siten, että strateginen ohjaus, seuranta ja koordinaatio vahvistuvat. Tavoitteena on rahoitusjärjestelmä, joka huomioisi nykyistä tehokkaammin kuntien eriytyvät olosuhteet muun muassa väestökehityksen vaikutusten, palveluiden laadun, yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden, tuen tarpeiden, ruotsinkielisten ja vieraskielisten tarpeiden sekä koulukuljetusten ja pätevien kasvatus ja opetusalan henkilöstön saatavuuden osalta. Tämä mahdollistaisi nykyistä paremmin paikallisen ja alueellisen

yhteistoiminnan palveluiden järjestämiseksi. Lainsäädännön ja rahoitusjärjestelmän kokonaisuudistus mahdollistaa OKM:n ja VM:n yhteistyön ja tehtävänjaon tarkastelun ja uudistamisen. Rahoituksen painopistettä siirretään perusrahoitukseen ja pitkäjänteisen kehittämisen tukemiseen avustushakujen sijaan.

Rahoituslainsäädännön uudistusta kannatettiin myös suurimassa osassa lausuntoja, hyvin laajalti sekä järjestöjen että kuntien piirissä. Uudistuksen tavoitteena oleva kuntien erilaisten tilanteiden huomioiminen ja rahoituksen pitkäjänteisyys saivat erityisesti kannatusta. Muutamassa lausunnossa todettiin, että uudistuksen tulisi perustua tutkittuun tietoon ja muistutettiin että valtionosuusjärjestelmän uudistuksella olisi huomattavista kuntakohtaisista vaikutuksista. Myös yksityiskoulujen asema pyydettiin huomioimaan uudistuksessa.

Vakiinnutetaan positiivisen erityiskohtelun rahoitus siten, että koulutusjärjestelmän edellytykset tasata yhteiskunnallisen eriarvoisuuden, mm. kuntien sisäisen segregatian, vaikutuksia vahvistuvat.

Positiivisen erityiskohtelun rahoituksen vakiinnuttaminen sai laajaa kannatusta. Muistutettiin myös, että positiivisen erityiskohtelun terminologiaa olisi syytä muuttaa vähemmän arvosidonnaiseksi.

Aloitetaan/ toteutetaan rahoituslainsäädännön ja lainsäädännön uudistuksen valmistelu osana Oikeus oppia – varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelman työryhmätyötä. Oikeus oppia – ohjelman työryhmät valmistelevat lainsäädännön uudistamista koskevat suuntaviivat vuoden 2022 loppuun mennessä.

Kirjaukseen otettiin kantaa hyvin vähän. Muutamassa lausunnossa todettiin, että Oikeus oppia-työryhmän kokoonpanoa ja sen tehtävänantoa ei ole tarkasteltu tästä näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä vapaan sivistystyön vaikuttavuutta ja ohjausta vahvistetaan laatimalla ja toteuttamalla kansallisiin strategioihin ja säädöksiin pohjautuva tiedonhallinnan viitekehys. Toiminnalla varmistetaan yhteentoimivat tietovarannot, -mallit ja -järjestelmät huomioiden tietopohjan yhdenmukaisuus, tietoturva ja tietosuoja.

Tiedonhallinnan viitekehysten luominen sai kannatusta järjestöiltä ja hallinnon edustajilta. Pyydettiin myös huomioimaan olemassa olevat ja kehitteillä olevat järjestelmät.

Oikeus oppia –kehittämishojelman pohjalta laaditaan toimenpiteet maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oppimisedellytysten ja koulutussiirtymien turvaamiseksi erityisesti koulutuksen nivelvaiheissa. Huomio kiinnitetään maahanmuuttajataustaisten oppimisedellytysten turvaamiseen, erityisesti vasta maahan saapuneiden oppilaiden kielellisen ja muiden oppimisvalmiuksien osalta. Arvioidaan toimenpiteiden riittävyyttä ja tarkennetaan resursointia tarvittaessa.

Toimenpiteet maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oppimisedellytysten ja koulutussiirtymien turvaamiseksi sai kannatusta. Huomiota pyydettiin kiinnittämään enemmän ohjaukseen. Muutamassa lausunnossa myös pyydettiin tarkempaa määrittelyä ja konkretisoimista. Oman äidinkielen opetusta esitettiin myös sisällytettäväksi toimenpiteeseen.

Käynnistetään suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetuksen kehittämisohjelma vuosille 2021–2023. Ohjelman pohjalta vakiinnutetaan laadukas suomi/ruotsi toisena kielenä -opintopolku koulutusjärjestelmän kaikille kouluasteille.

S2 kehittämisohjelmaa kannatettiin laajalti. Esitettiin myös ohjelman laajentamista valmistavaan opetukseen sekä oman äidinkielen opetukseen. S2- kelpoisuusvaatimusten arviointia ja määrittelyä esitettiin lisättäväksi. Useammassa lausunnossa pidettiin ohjelman aikajännettä liian lyhyenä vakiinnuttamistavoitteeseen nähden.

Asetetaan ja toteutetaan palveluiden laadun ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiselle selkeät, velvoittavat laatutavoitteet ja niiden toteutumista kuvaavat indikaattorit. Laatutavoitteet määrittävät palveluiden tavoitetason yhdenvertaisesti kaikkialla Suomessa. Kehitetään avoimeen dataan perustuvaa tietopohjaa ja -järjestelmiä väestömuutoksesta, palvelutarpeista ja palveluiden tasosta suhteessa valtakunnalliseen laatutasoon niin, että sekä kunnilla että valtiolla on käytössään yhteinen, luotettava ja ajantasainen päätöksenteossa hyödynnettävä tieto.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämisen velvoittavat laatutavoitteet saivat kannatusta järjestöiltä ja hallinnon edustajilta, mutta myös muutamia varauksia tälle esitettiin. Esitettiin, että liian tiukkojen kriteerien asettaminen voi kaventaa erilaisten kuntien koulutuksen laatua ja innovatiivisuutta. Todettiin, että laatukriteerien osalta arviointi tulee olla kehittävää ja tavoitteet yhdessä luotuja. Huomautettiin, että indikaattoreiden ja rahoituksen yhdistäminen on yleisesti ongelmallista. Laatutavoitteiden ja indikaattoreiden laadinnassa tulisi huomioida lainsäädäntöaikataulut käynnissä olevien kokeilujen osalta.

Kehitetään avoimeen dataan perustuvaa tietopohjaa ja -järjestelmiä väestömuutoksesta, palvelutarpeista ja palveluiden tasosta suhteessa valtakunnalliseen laatutasoon niin, että sekä kunnilla että valtiolla on käytössään yhteinen, luotettava ja ajantasainen päätöksenteossa hyödynnettävä tieto.

Tietopohjan kehittäminen sai jonkin verran kannatusta. Lausunnoissa pyydettiin myös huomioimaan, että vastaavaa työtä tehdään, joten olemassa olevien järjestelmien jatkokehittäminen olisi riittävää. Vaihtoehtoisesti esitettiin myös, että päätöksenteon tueksi olisi tarve mahdollisimman tarkalle yksilötason tiedolle. Tällöin tiedon käyttö olisi kuitenkin saatavuudeltaan rajoitettua.

Lisätään varhaiskasvatukseen osallistumista tuomalla esiin entistä laajemmin varhaiskasvatuksen merkitystä lapsen oppimiselle ja kehitykselle sekä vähentämällä osallistumattomuuden syitä; alennetaan varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja ja toteutetaan pidemmällä aikavälillä varhaiskasvatuksen maksuttomuus (vähintään 4 h/pv) sekä arvioidaan tutkimustiedon pohjalta kotihoidon tuen ja sen kuntalisäkäytäntöjen vaikutusta varhaiskasvatuksen osallistumiseen.

Varhaiskasvatuksen asiakasmaksujen alentaminen ja pitkän aikavälin maksuttomuus sai pääosin kannatusta. Kotihoidon tuen ja sen kuntalisien perusteellista tarkastelemista tutkimustiedon pohjalta kannatettiin useissa lausunnoissa. Muutamissa lausunnoissa esitettiin, että lasten osallistumisasteen nostamiseksi hyödyllisin keino on lisätä maksuttomuutta, muutamassa korostettiin puolestaan varhaiskasvatuksen laatua. Muutamissa lausunnoissa tuotiin esiin, että tutkimus varhaiskasvatuksen vaikuttavuudesta lapsen oppimiseen on ristiriitaista. Osassa lausuntoja pyydettiin myös huomioimaan maksuttomuuden osalta kuntien rahoitusvaikutukset sekä osallistumisasteen nostamisessa henkilöstön ja tukipalvelujen riittävyys. Muutama taho esitti, että maksujen keventämiseen tulisi suhtautua pidättyväisesti.

Tavoitteena on, että jokainen suomalainen lapsi ja nuori saa maailman parasta varhaiskasvatusta ja koulutusta lähipalveluna. Turvataan varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen lainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä yhdenvertaiset oppimisedellytykset ja koulutusmahdollisuudet varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa. Tuetaan lähipalvelun toteutumista tarkoituksena ehkäistä varhaiskasvatuspalvelujen ja koulujen eriytymistä ja segregatiokehitystä.

Laadukas varhaiskasvatus ja koulutus lähipalveluperiaatteella sekä eriytymiskehityksen ehkäiseminen sai pääosin laajaa kannatusta. Lausunnoissa nousi toistuvasti pyyntö tarkentaa lähipalvelun käsitettä sekä tarkentaa tavoitteita konkreettisemmiksi toimenpiteiksi. Pyydettiin huomioimaan myös saavutettavuus, etäisyydet, osa-aikatyötä tekevät vanhemmat ym. erityispiirteet. Muutamassa lausunnossa esitettiin myös, että vapaa kouluvalinta tulisi jatkossakin olla mahdollista.

Lainsäädännöllä turvataan lapsen ja nuoren kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille riittävä oikea-aikainen tuki ja matalan kynnyksen palvelut yhdenvertaisesti kaikkialla Suomessa. Seurataan ja arvioidaan oppilas- ja opiskeluhuollon palvelujen toteutumista ja mitoituksen riittävyttä ja tarvittaessa lisätään resursseja. Edistetään varhaiskasvatus- ja kouluyhteisöjen hyvinvointia ja osallisuutta sekä ehkäistään kiusaamista vakiinnuttamalla ennaltaehkäisevä poikkihallinnollinen ammattilaisverkosto osaksi varhaiskasvatuksen ja koulujen toimintakulttuuria. Luodaan uusi valtakunnallinen sitouttavan kouluyhteisötyön malli.

Esityksiä lapsen ja nuoren tuesta, matalan kynnyksen palveluista, hyvinvoinnin edistämisestä ja kiusaamisen ehkäisemisestä tuettiin laajalti. Yleisesti lausunnoissa esitettiin enemmän huomiota ja resursointia ohjaukseen ja osallisuuteen sekä toivottiin tarkempia kannanottoja tulevien hyvinvointialueiden yhdyspintoihin. Esitettiin, että psykologien ja kuraattorien tulisi jatkaa edelleen opetustoimen organisaatiossa. Esitettiin myös oppilaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden parantamiseksi ennemmin opettajien resursointia ja mitoitusta kuin vastuun jakamista eri ammattiryhmille.

Lukutaito on kaiken oppimisen perusedellytys. Kohdennetaan lisäresursseja lukutaitoa edistäviin toimiin varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa. Varmistetaan kaikille oppilaille riittävät perustaidot aktiiviseen toimimiseen yhteiskunnassa.

Riittävien perustaitojen varmistaminen sai laajaa kannatusta. Useissa lausunnoissa esitettiin lisättäväksi, että perustaidot tulee varmistaa ennen siirtymistä toiselle asteelle. Suuressa osassa lausuntoja huomautettiin, että lukutaidon toimenpiteiden lisäksi myös LUMA-aineet tulee huomioida kehittämis- ja resursointiesityksessä ja pyydettiin lisäämään toimenpiteitä näiden sisältöjen osalta.

Varmistetaan kaikkien lasten ja nuorten ikätasoiset mahdollisuudet kehittää kriittistä lukutaitoa eri lähteistä. Edistetään ikätaso huomioiden lasten ja nuorten kykyä käyttää digitaalisia välineitä turvallisesti ja vastuullisesti sosiaalisiin ja yhteiskunnan aktiviteetteihin osallistumisessa. Huolehditaan siitä, että jokaisella lapsella ja nuorella on käytettävissään asianmukaiset laitteet ja käytön tukipalvelut digitaalisen oppimisen mahdollistamiseksi.

Kriittisen lukutaidon edistäminen ja digitaalisten välineiden turvallinen ja vastuullinen käyttö sai kannatusta. Esitettiin, että tämä työ tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. Muutamassa lausunnossa huomautettiin, että kielellisten perusoikeuksien on toteuduttava sekä pyydettiin huomioimaan henkilötietosuojan riskit.

Toimenpiteiden ulkopuolisia esiin nostettuja asioita:

Yleiset huomiot

- Selonteon tavoitteet ovat yleisesti kannatettavia ja jaettuja
- Tasa-arvoa vahvistavat kirjaukset saivat erikseen kannattavia mainintoja

Esitetyt lisäykset selontekoon ja huomioitavat asiat

- Etenkin esi- ja perusopetuksen osalta tarvitaan konkreettisempia toimenpiteitä
- Selonteon linjausten toteuttamiseksi on laadittava toimeenpanosuunnitelma

- On määriteltävä tarkemmin käsitteitä: Laadukas varhaiskasvatus, Lähipalvelu, Yhdenvertaisuus
- Yleinen yhteistyön lisääminen kauttaaltaan: tutkimusyhteistyötä, sektoreiden välistä yhteistyötä sekä toimijoiden välistä yhteistyötä
- Tulisi lisätä lasten varhaiskasvatuksen pedagoginen palveluohjaus velvoittavana
- Saamenkielistä opetusta koskeva osuus tulee lisätä
- Aamu- ja iltapäivätoiminnan osuus tulee lisätä, tämän huomioiminen puuttuu
- Jokaiselle oikeus perusopetuksen valmistavaan opetukseen

Lasten ja nuorten hyvinvointi

- Lasten ja nuorten psykiatriset ongelmat huomioitava paremmin. Muun palvelujärjestelmän arviointi ja muutokset huomioitava paremmin. Terveiden lukutaidon vahvistaminen jo varhaiskasvatuksessa. Matalan kynnyksen perhepalveluihin ja lastensuojeluun luotava malli. Oppimisen haasteiden kartoitus esiopetukseen.
- Hyvinvointi, osallisuus ja niiden edistäminen yhteistyössä oltava vahvemmin esillä. Kunnan ja tulevan sote-maakunnan yhteistyö kaikilla organisaation tasolla, jotta koulusta saadaan lasta mahdollisimman monipuolisesti tukeva. Yhteys lapsistrategiaan ja oppilashuoltopalveluihin.
- Kiusaamisen ehkäisy ja varhainen puuttuminen isommin huomioon. Tunnetaidot, käytöshäiriöiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen on varhaiskasvatuksessa kognitiivisia valmiuksiakin tärkeämpi kohde ja tavoite.
- Perheisiin ja yhteistyöhön enemmän huomiota
- Harrastustoiminnan edistäminen ja liikunnan lisääminen koulupäivissä.
- Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa kiinnitettävä erityistä huomiota oppimisvaikeuksia kokevien tai muusta syystä tiiviimpää tai erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten oppimiseen.

Henkilöstön pätevyys ja mitoitus

- Varhaiskasvatuksen opettajien pätevyyden varmistaminen, nosto maisteritutkintoon
- Varhaiskasvatuksen sosionomeille tulisi palauttaa varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys
- Opettajankoulutuksen kehittäminen
- Perusopetuksen ryhmäkokojen ja ohjaajien määrän säätäminen lakiin

Digitaalisuus, etäopetus ja erilaistuvat kunnat

- Digitaalisuuden mahdollisuudet paremmin esille ja laajemmin hyödynnettäväksi. Digitalisointia ja digitaalisia oppimiskäytäntöjä koskeva strategia sekä sitä toteuttava toimenpideohjelma tulisi laatia. Digitaalisuuden hyödyntäminen tulee tulevaisuudessa olla monipuolisempaa kuntien erilaistuvissa tilanteissa.

Opetussuunnitelmasisällöt, kehittämishankkeet yms.

- OPS sisällöllisiä mainintoja ympäristökasvatus, demokratiakasvatus, tunnetaidot, aktiiviseen kansalaisuuteen tukeminen, harrastusten lisääminen koulupäivään. Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmat tulisi olla yhtenäisemmässä linjassa.
- Perusosaamisen taso varmistettava jatkaakseen toiselle asteelle
- Useat kehittämishankkeet/toimenpiteet tai siihen liittyvä tutkimusta toivottu huomioitavaksi
- Jokaiselle oikeus perusopetukseen valmistavaan opetukseen

Luku 3.2 Toinen aste

Tavoitetta *yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisestä* kannatettiin laajalti (OAJ, Aineenopettajaliitto, SAKKI ry, SLL). Lausunnoissa kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen, että lukiota ja ammatillista koulutusta tulee kehittää myös omina koulutusmuotoinaan ja omiin identiteetteihin ja tehtäviinsä perustuvina, tarpeellisesta yhteistyön tiivistämisestä huolimatta (mm. Opetushallitus, EK, AKAVA).

Lausuntojen mukaan sivistystavoitteiden laajempi kuva jää toisen asteen osalta osin puutteelliseksi ja vajaaksi. Tärkeänä pidettiin sitä, että oppivelvollisuuden hyvään toimeenpanoon kiinnitetään riittävästi huomiota (mm. STTK). Yksilöllisten ja joustavien opintopolkujen toteuttamiseksi tulisi hyödyntää monipuolisia oppimisympäristöjä.

Lausuntojen perusteella huomiota tulee kiinnittää vahvemmin hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamiseen (mm. SSL).

Aikuisopiskelijoiden tarpeet jäävän selontekoluonnoksessa liian vähälle huomiolle (mm. JHL, EK, STTK, SAK, koulutuksen järjestäjät). Etenkin ammatillisen koulutuksen katsottiin vastaavan laajasti jatkuvan oppimisen tarpeisiin ja siksi sitä tulisi käsitellä laajemmin selonteossa. Perustutkintojen ohella on tärkeää tarkastella myös ammatti- ja erikoisammattitutkintoja. Ylioppilastutkinto ja sen kehittäminen jäävät selonteko luonnoksessa hyvin vähälle huomiolle.

Useat lausunnonantajat kannattivat tavoitetta *uusien teknologioiden ja toimintatapojen hyödyntämisestä opetuksessa ja oppimisessa* (Sivista, Finanssiala, SAKKI ry, Omnia). Digitalisaation katsottiin avaavan uusia mahdollisuuksia koulutuksen toteuttamiseen ja opiskeluun sekä resurssien tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen.

Huomiota kiinnitettiin lähiopetuksen merkitykseen, riittävän tuen varmistamiseen sekä yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin merkitykseen (mm. HYOL, vanhempainliitto). Digitaalisuuteen vahvasti nojautuva opiskelu ei sovellu kaikille opiskelijoille yhdenvertaisesti.

Digitaalisten oppimisympäristöjen monipuoliseen ja tasa-arvoa vahvistavaan kehittämiseen tulisi kiinnittää huomiota (mm. Suomen yrittäjät). Lisäksi opetushenkilöstön ja opiskelijoiden kyky hyödyntää teknologioita ja digitalisaatiota tulee varmistaa.

Tavoite *riittävän opetuksen ja ohjauksen turvaamiseksi sekä opintojen aikaisen tuen varmistamiseksi ammatillisessa koulutuksessa* kehitetään edelleen henkilökohtaistamista siten, että siinä voidaan ottaa käyttöön ammatillisen koulutuksen luonteeseen soveltuva positiivisen diskriminaation malli, sai laajasti kannatusta (mm. AMKE, STTK, Psykologiliitto, MLL, OAJ, SAJO). Samoin ehdotusta *koulutuksen toteuttamisen seurannan vahvistamisesta lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa* siten, että opiskelijoiden opetuksen ja ohjauksen sekä muun tuen tarpeet tulevat paremmin huomioon otetuksi ja opiskelijoiden saamaa opetusta ja ohjausta voidaan paremmin seurata, kannatettiin. Tavoitetta *opintojen ohjauksen toimintamallien ja seurannan kehittämisestä* siten, että voidaan varmistua siitä, että koulutuksen järjestäjillä on riittävät edellytykset huolehtia opiskelijoiden tarpeisiin vastaavasta opetuksesta ja ohjauksesta kannatettiin myös laajasti. Useat lausunnonantajat korostivat hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden merkityksen vahvempaa esiintuomista sekä erityisen tuen ja vaativan erityisen tuen tarjonnan ja resurssien riittävyyden varmistamista. Osa lausunnonantajista suhtautui varauksellisesti mahdollisuuksiin lisätä koulutuksen resursseja esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi, kun oppivelvollisuuden laajentamiseen on kohdennettu merkittävästi lisäresursseja. Perusopetuksen kehittämistä tukemaan näitä tavoitteita pidettiin tärkeänä

ammattillisen koulutuksen kannalta. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisessa osallisuuden elementti on keskeinen ja sen katsottiin jääneen luonnoksessa vähälle huomiolle. Esiin tuotiin myös koulun ja kodin välisen yhteistyön tiivistämisen tarvetta ammatillisessa koulutuksessa ja lukiokoulutuksessa.

Tavoitetta *opiskeluhuollon palvelujen turvaamisesta sekä mahdollisuutta henkistä ja fyysistä hyvinvointia tukevaan toimintaan yhdenvertaisesti maan kaikissa osissa* kannattivat erityisesti opiskelijajärjestöt (SAKKI, SLL, OSKU) mutta myös meenuut tahot (STM, THL, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Akavan erityisalat) näkivät opiskeluhuollon palvelujen yhdenvertaisen kehittämisen tärkeänä. Lisäksi tuotiin esiin hyvinvointia tukevan kulttuurin kehittämisen ja hyvinvointipalvelujen sekä fyysisen aktiivisuuden merkitys osana kokonaisuutta.

Selontekoluonnokselta toivottiin konkreettisempia toimenpide-esityksiä erityisesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden osalta. Lisäksi opiskeluhoitoa koskeva tavoite tulisi ulottaa myös kansanopistojen vapaan sivistystyön pitkäkestoisin koulutuksiin.

Lausunnonantajat toivat esiin tarpeen kiinnittää huomiota riittävään ja tasapuoliseen resursointiin.

Yhteistyön mallien tiivistä ja määrätietoista kehittämistä sekä yhteistyön esteiden raivaamista lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen väliltä kannatettiin laajasti (SAK, Suomen opinto-ohjaajat, Uudenmaan liitto, SAKKI ry, Gradia, THL). Nivelvaiheessa tehtyjen valintojen riippuvuutta perhetaustasta ja koulutusasteisiin liittyvistä mielikuvista voidaan vähentää yhteistyön tiivistämisellä. Lisäksi yhteistyö korkeasteen kanssa voi tukea tavoitteen saavuttamista tekemällä näkyväksi työllistymis- ja jatko-opintomahdollisuuksia (Metropolia ammattikorkeakoulu).

Useat lausunnonantajat korostivat kuitenkin sitä, että lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta tulee kehittää omina koulutusmuotoinaan siten, että niiden erilaiset tavoitteet ja tehtävät sekä vahvuudet säilytetään (Suomen kuntaliitto, OAJ, Opetushallitus, Omnia). Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen välisen yhteistyön tiivistämiseksi olisi hyödyllistä luoda yhtenäisiä valtakunnallisia toimintamalleja esimerkiksi ammatillisen koulutuksen yleissivistävien opintojen vahvistamiseksi.

Selontekoluonnoksessa ei ole lausuntojen perustella riittävästi huomioitu ammatillisen koulutuksen aikuisopiskelijoita ja aikuislukioita esimerkiksi jatkuvan oppimisen näkökulmasta ja osana yleissivistävää koulutusta. Myöskään vapaata sivistystyötä ja sen järjestämää koulutusta ei olisi huomioitu riittävästi.

Tavoitetta *ammattillisten tutkintojen perusteiden ja lukion opetussuunnitelmien kehittämisestä niin, että ammatillisten tutkintojen osia tai yhteisten tutkinnon osien osa-alueita ja lukion opintojaksoja voidaan yhdistellä nykyistä joustavammin opiskelijoiden, jatko-opintojen ja työelämän osaamistarpeiden pohjalta* kannatettiin varsin laajasti (esim. SAK, STTK, AMKE, EK, SAJO). Osa lausunnonantajista esitti kuitenkin kriittisiä näkemyksiä yhdistelyyn liittyen (esim. Kuntaliitto, OAJ). Tavoitteen katsottiin painottuvan liian voimakkaasti nuorten koulutukseen ja jatko-opintovalmiuksien vahvistamiseen. Useat lausunnonantajat toivat esiin sen, että ammatillisen koulutuksen keskeinen tavoite on vastata työelämän osaamistarpeisiin ja että merkittävä osa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista on aikuisia. Lisäksi lausunnoissa esitettiin tarve linjata tarkemmin siitä, miten rahoitusta kehitettäisiin tavoitetta tukemaan ja siitä, millä varmistetaan rahoituksen riittävyys.

Tavoitetta *ammattillisten perustutkintojen yhteisten tutkinnon osien osuutta lisäämisestä tutkinnossa tai tarjota muulla tavoin mahdollisuus suorittaa nykyistä joustavammin ja laajemmin yleissivistäviä ja perustaitoja vahvistavia osaamiskokonaisuuksia ammatillisessa koulutuksessa* kannatettiin varsin laajasti (esim. SAKKI, SAK, AMKE, Oulun yliopisto, Lapin yliopisto, Tampereen yliopisto). Merkittävä osa lausunnonantajista vastusti esitystä tai esitti kriittisiä näkemyksiä siitä. Lausunnonantajat olivat huolissaan

siitä, miten yleissivistävän osaamisen osuuden kategorinen lisääminen vaikuttaa ammatillisen koulutuksen kykyyn vastata työelämän tarpeisiin ja opiskelijoiden edellytyksiin suorittaa tutkinto. Lisäksi arvioitiin, että koulutuksen keskeyttäminen voi lisääntyä, mikäli yhteisten tutkinnon osien laajuus kasvaisi nykyisestä. Yhteisten tutkinnon osien laajuutta tulisi lisätä ensisijaisesti yksilöllisesti. (esim. STTK, EK, OSKU, SAJO, OPH.) Osa lausunnonantajista piti parempana vaihtoehtona mm. tukea kahden tutkinnon suorittamismahdollisuuksia (mm. Allianssi).

Lukiokoulutuksen rakenteiden ja sisältöjen kehittämistä koskevia tavoitteita kannattivat useat lausunnonantajat (mm. OAJ, Opetushallitus, Turun yliopisto, Akavan erityisalat, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia, HYOL, Erilaisten oppijoiden liitto). Osa lausunnonantajista kiinnitti kriittistä huomiota mm. lukiokoulutuksen tuntijaon pakollisten opintojen määrään, matematiikan asemaan ylioppilaskirjoituksissa sekä kielten opintojen kontekstualisoimiseen. Lukiokoulutuksen laaja yleissivistys ja jatko-opintovalmiudet nähtiin tärkeinä säilyttää. Lisäksi opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseen ja jatko-opintoihin siirtymiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Lausunnonantajat toivat esiin tarpeen arvioida uuden lukiolain ja opetussuunnitelman toimeenpanoa ja niiden tavoitteiden toteutumista. Lisäksi korkeakoulujen opiskelijavalinnan vaikutuksia lukiokoulutukseen tulisi arvioida.

Samoin ylioppilastutkinnon rooli ja kehittäminen esimerkiksi sen rakenteen tai suullisen kielitaidon arvioinnin osalta jää puutteelliseksi. Osa lausunnonantajista (mm. Opetushallitus) tuo esiin tarpeen tarkastella lukiodiplomien asemaa ja kehittämistä osana lukiokoulutusta.

Muun muassa Suomen lukiolaisten liitto ehdottaa, että selontekoon sisällytettäisiin pitkän tähtäimen suunnitelma lukiokoulutuksen rahoituksesta ja sen kehittämisestä.

Lukiokoulutuksen kehittämistä entistä yhdenvertaisemmaksi ja saavutettavammaksi kaikille opiskelijaryhmille esitti mm. Kuurojen Liitto ry.

Useat lausunnonantajat kannattivat tavoitetta *maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden perustaitojen vahvistamisen ja kielitaidon kehittymisen tukemisesta ammatillisessa koulutuksessa edistämällä opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen käyttöä informaatio- ohjauksella sekä tarvittaessa myös rahoitusjärjestelmän kannustimia kehittämällä* (mm. OAJ, AMKE, SAKKI, Teknologiateollisuus, Sivista). Ammatillisella koulutuksella nähtiin olevan merkittävä rooli koulutusviennissä sekä työ- ja osaamisperäisessä maahanmuutossa. Selonteossa ei kuitenkaan katsottu riittävästi huomioiduksi ammatillisen koulutuksen roolia näissä. Samoin tuotiin esiin, että maahanmuuttajataustaiset toisen asteen koulutuksen opiskelijat on kuvattu luonnoksessa kapeasti ammatillisen koulutuksen riittämättömien perustaitojen opiskelijoina. Kuvaa on siksi syytä laajentaa. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että lukiokoulutus on ammatillisen koulutuksen tavoin aito vaihtoehto maahanmuuttajanuorille. Kansanopistojen osaamista tulisi hyödyntää laajasti maahanmuuttajien perustaitojen vahvistamisessa. Tavoitteen toteuttaminen edellyttää myös riittävää rahoitusta ja resursointia. Toisella asteella on kiinnitettävä vahvempaa huomiota kielitaidon kehittymiseen opintojen aikana työllistymistä ja jatko-opintoja silmällä pitäen.

Työelämän muutoksiin vastaamista koskevaan tavoitteeseen otti kantaa vain harva lausunnonantaja, tavoitetta kannattaen (mm. Metsäteollisuus, Kainuun ELY-keskus).

Tavoitetta *lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kumppanuuden syventämiseksi työelämän kanssa koulutuksen osuvuuden ja laadun parantamiseksi* kannatettiin laajasti. (mm. STTK, TAT, Lukiolaisten liitto, AMKE, Suomen yrittäjät, kaupan liitto). Osa lausunnonantajista esitti kriittisiä näkemyksiä tavoitteeseen.

Yhteistyön laajentamisen katsottiin edellyttävän riittäviä resursseja ja toisaalta oltiin huolissaan siitä, onko työelämällä resursseja laajentaa yhteistyötä (mm. MaRa, Kirkkohallitus). Lisäksi tuotiin esiin selonteon liian voimakas painottuminen lasten ja nuorten koulutukseen (mm. KEUDA, Tavastia). Ammatillisen koulutuksen yhteistyön tiivistämistä etenkin ammattikorkeakoulujen kanssa pidettiin tärkeänä.

Tavoitteeseen *toisen asteen koulutuksen kansainvälisyyden vahvistamisesta lisäämällä opiskelijoiden ja opetus- ja ohjaushenkilöstön yhdenvertaisia mahdollisuuksia fyysiseen tai virtuaaliseen liikkuvuuteen* otettiin kantaa varsin harvoissa lausunnoissa. Ehdotusta pääsääntöisesti kannatettiin (mm. OPH, Lukiolaisten liitto, Omnia education partnership oy). Kansainvälistymisestä kaivattiin kuitenkin konkreettisempia linjauksia. Lisäksi puutteena pidettiin, että koulutusvientiä ei ole selonteossa huomioitu riittävästi.

Tavoitetta *koulutuksen ja työelämän yhteistyön vahvistamisesta sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa* kannatettiin, joskin varsin harva lausunnonantaja otti asiaan kantaa. Yhteistyöllä luodaan mahdollisuuksia työpaikalla tapahtuvaan opiskeluun. Useissa lausunnoissa tuotiin esiin, että ammatillisessa koulutuksessa merkittävä osa opiskelijoista on aikuisia ja tämä näkökulma tulisi tuoda vahvemmin esiin yhteistyön vahvistamisessa ja työpaikalla järjestettävässä koulutuksessa (mm. STTK, Pohjois-Karjalan kky). Lukioden työelämäyhteistyön tiivistämistä pidettiin myös hyvänä tavoitteena (mm. PALTA). Osa lausunnonantajista kritisoi sitä, että selonteossa keskitytään liian vahvasti nuorten koulutukseen, jolloin aikuisten näkökulma jää ohueksi. Ammatillisen koulutuksen tarjontaa tulisi tarkastella laajemmin kuin vain perustutkintojen näkökulmasta.

Tavoitetta *eri koulutusasteita ja -aloja ylittävän palvelutarjonnan ja yhteisten osaamiskokonaisuuksien luomiseksi työelämän ja ihmisten osaamistarpeisiin vastaamiseksi* kannatettiin useissa lausunnoissa (mm. AMKE, SUKOL, Turun yliopisto, Laurea amk). Lisäksi tuotiin esiin tarve lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osalta moniammatillisen yhteistyön tiivistämiselle sekä nuorisotyön kuin kansalaisopistojen kanssa. Ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen yhteistä roolia TKI-toiminnassa pidettiin myös tärkeänä.

Tavoitetta *erikoisammattitutkintojen uudistamiseksi siten, että niistä luodaan joustavia ja räätälöitäviä osaamiskokonaisuuksia, joihin voidaan yhdistää myös muiden ammatillisten tutkintojen, lukiokoulutuksen ja korkeakoulutuksen sisältöjä* kannatettiin varsin laajalti (mm. kuntaliitto, STTK, AMKE, SAJO, OSAO, Ammattiliitto Pro). Osa lausunnonantajista piti erikoisammattitutkintoja korkeakoulututkinnon suorittaneille hyvin soveltuvana täydennyskoulutusväylänä, mutta osa taas piti tätä ongelmallisena ja korosti selkeää työnjakoa ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen välillä.

Ehdotusta *kansalliseksi oppimisympäristöjen digitalisointia ja digitaalisia oppimiskäytäntöjä koskeva strategiaksi sekä sitä toteuttavaksi toimenpideohjelmaksi yhteistyössä korkeakoulujen, perusopetuksen ja keskeisten sidosryhmien kanssa rakennettavasta koulutuksen digitaalisesta palveluekosysteemistä* kannatettiin laajasti. Digitalisaation laajaa ja ennakkoluulotonta hyödyntämistä oppimisessa ja opiskelussa pidettiin tärkeänä, mutta samalla korostettiin, että digitaaliset ratkaisut eivät sovi kaikille opiskelijoille ja siksi ne eivät voi olla ensisijaisia ratkaisuja. Digitalisaatio voi lisätä opiskelijoiden eriarvoisuutta. Tämän ohella selontekoon kaivattiin selkeämpiä linjauksia yhteisöllisyyden vahvistamisesta. Digitalisaation katsottiin lisäksi tarjoavan mahdollisuuksia koulutuksen tasa-arvoisen saavutettavuuden turvaamiseksi. Lausunnoissa tuotiin esiin tarve selkeyttää tavoitteen suhdetta korkeakoulujen digivisioon. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että digitaaliset ratkaisut olisivat aidosti sektorirajat ylittäviä, mutta tunnistaisivat myös koulutusmuotojen erityispiirteet. Oppimisanalytiikkaa olisi myös tuotava vahvemmin selonteossa esiin.

Tavoite *ammattillisen koulutuksen, lukiokoulutuksen sekä korkeakoulujen koulutuspalveluiden, tilojen, laitteiden sekä henkilöstön yhteiskäytöstä sekä toiminnallisen yhteistyön uudistamisesta eri koulutusasteilla* sai kannatusta jossain määrin. Koulutuspalvelujen yhteistyötä voidaan lausunnonantajien mukaan vahvistaa. Esitetty henkilöstön yhteiskäyttö vaatii toteutuakseen mm. opettajien kelpoisuusvaatimuksiin, työaikoihin ja palkkaukseen liittyvää selvitystyötä ja sopimusneuvotteluja. Lausunnonantajien mukaan koulutusmuotojen erityispiirteet omina koulutusmuotoinaan ja tehtävinään tulee säilyttää.

Lausunnonantajat tuovat esiin, että jatko-opintovalmiuksien osuutta osana ammatillista peruskoulutusta korostetaan ja vaikka sen perustehtäviin kuuluu opiskelijoiden valmistaminen työelämään. Kädentaitoja ja ammatillista erikoisosaamista ei koulutuspoliittisessa selonteossa mainita siinä laajuudessa kuin työelämän eri työtehtävät ammatilliselta koulutukselta edellyttävät. Koulutuksen ja työelämän yhteistyön kehittäminen oleellista kohtaanto-ongelman ratkaisemisessa ja ammatillisen koulutuksen saavutettavuuden turvaamisessa. Samoin lukio- ja korkeakoulutuksen yhteys ei ilmene riittävästi.

Tavoite *toimijarakenteen uudistamisesta* sai jossain määrin kannatusta. *Koulutusmuotojen välisten raja-aitojen madaltaminen* sai kannatusta. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että ammatillisen koulutuksen lainsäädäntö ja rahoitusjärjestelmä on juuri uudistettu, oppivelvollisuutta pidennetty, samoin lukioreformia juuri toimeenpannaan. Lukiokoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella tulisi säilyttää jatkossakin oma lainsäädäntönsä ja rahoitusmallinsa. Toisaalta kannatettiin koulutusmuodoille yhtenäistä rahoitusperustetta, mikä mahdollistaisi nykyistä paremmin lukion ja ammatillisen koulutuksen välisen yhteistyön. Koulutuksen järjestämisen ja rahoituksen periaatteita ja molemmissa koulutusmuodoissa olevaa rahoitusvajetta ei ole lausuntojen mukaan selontekoluonnoksessa huomioitu.

Lukiokoulutuksen ja perusasteella elimellinen yhteys koulutuksen järjestämisessä pienillä paikkakunnilla tulee lausuntojen perusteella huomioida.

Digitaalisuudella voidaan tukea opetusta, etenkin oppivelvollisten kohdalla kokemusten valossa on syytä harkita, missä määrin kontaktiopetusta on mahdollista korvata laadukkaillaan etäopetusjärjestelyillä. Lähiopetus tulisi turvata.

Esitys *kokonaisvaltaisesta toisen asteen koulutuksen toimintaedellytysten turvaamiseksi ja koko maan kattavan saavutettavuuden varmistamiseksi tehtävästä uudistamisohjelmasta* sai kannatusta monilta lausujilta. Koulutuksen saavutettavuus turvattava molempien kieliryhmien osalta. Selontekoluonnos ei lausunnonantajien mukaan tunnista koulutusmuotojen erityispiirteitä. Uudistamisessa tulisi tunnistaa ja ottaa huomioon osaamisjatkumot perusopetuksesta korkeakoulutukseen sekä koulutusmuotojen sisällöllinen kehittäminen. Koulutuksen järjestäjille olisi jätettävä toimivaltaa toimipisteverkostostaan alueella. Järjestäjäverkon saneeraus ei välttämättä tuo merkittäviä kustannussäästöjä, jos koulutuksen saavutettavuus pidetään nykyisellä tasolla. Järjestäjäverkon muutoksilla nähdään olevan vaikutusta alueensa elinvoimaisuuteen. Kouluverkon heikennyksillä voisi olla kielteisiä vaikutuksia oppivelvollisuuden toteuttamiseen.

Lausunnonantajat toteavat, että taloudellisista resursseista olisi pystyttävä myös linjaamaan. Rahoitusjärjestelmää tulisi uudistetaan koulutuspoliittisten tavoitteiden toimeenpanoa tukevaksi.

Luku 3.3 Korkeakoulut

Koulutus- ja osaamistason nostamista koskevat tavoitteet ja toimenpiteet

Lausunnonantajat suhtautuvat voittopuolisesti myönteisesti korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 – visioon pohjautuviin tavoitteisiin osaamis- ja koulutustason nostamisesta sekä ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden määrän lisäämiseen suomalaisissa korkeakouluissa. Useat lausunnonantajat kannattavat selontekoluonnoksen linjausta siitä, että vähintään 50 % nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon vuoteen 2030 mennessä ja tavoitteen saavuttamiseksi aloittajien määrää lisätään korkeakouluissa (mm. Akava, Allianssi, EK, Energiateollisuus, AYO, HY, HUMAK, SLL, Unifi, Keskuskauppakamari, Uudenmaanliitto, Novia, TEK, FIDEA, TOOL, Teknoliogiateollisuus). Jotta koulutuksen laatu voidaan säilyttää, tavoitetta kannattaneet pitävät välttämättömänä, että korkeakouluille suunnataan koulutuksen laajentamisen vaatimat lisäresurssit. Muutama taho pitää tavoitetta liian alhaisena tulevaisuuden osaamistarpeisiin nähden ja ehdottaa sen nostamista 60 prosenttiin vuoteen 2035 mennessä tai katsoo, että myös työikäiset tulisi huomioida tavoitteen asettamisessa. (Arcada, Haaga-Helia, STTK, Lapin liitto, Lapin amk). Kainuun liiton mukaan tavoite ei ole realistinen työvoimatarpeen näkökulmasta. Taideyliopiston näkemyksen mukaan tutkintomäärien radikaali nostaminen ei ole järkevää taidealalla. VM pitää kandidaatin tutkinnon suorittamista järkevänä tavoitteena, mikäli työllistymiseen ei vaadita maisteritason tutkintoa.

Lausunnonantajat ottivat kantaa koulutuspaikkojen tasavertaista jakautumisesta maan eri osien välillä. Uudenmaan alueen korkeakoulut ja toimijat nostavat esille huolensa erityisesti siitä, että alueella on liian vähän aloituspaikkoja suhteessa väestömäärään, koulutus- ja työvoimakysyntään. (AYO, Arcada, Haaga-Helia, Helsingin seudun kauppakamari, HY, Laurea, Metropolia, Uudenmaanliitto). Osa lausunnonantajista puolestaan katsoi, että korkeakoulutuksen saavutettavuutta olisi edistettävä erityisesti niillä alueilla, joilla väestön koulutustaso on keskimääräistä matalampi tai joilla ei ole omaa yliopistoa (mm. Etelä-Savon maakuntaliitto, Kuhmon kaupunki, LY). Kainuun liitto ehdottaa linjausta siitä, että jokaisessa yliopisto- ja yliopistokeskusmaakunnassa tulee olla pysyvää yliopistokoulutusta.

Lausunnonantajat katsovat, että koulutusmäärien lisäämisen lisäksi tarvitaan toimenpiteitä läpäisyn kehittämiseksi ja panostusta pedagogiseen kehittämiseen ja koulutuksen laatuun. Erityisesti koulutuksen laadun käsittelyä pidetään luonnoksessa puutteellisenä. Lausunnonantajien näkemyksissä koulutuksen laadun takeena on erityisesti riittävän rahoituksen turvaaminen sekä opetuksen ja tutkimuksen tiivis yhteys (mm. TEK, OAJ). Aalto-yliopisto ehdottaa koulutuksen laadun varmistamista kansallista arviointia kehittämällä Tieteen tila – tiedontuotannon tapaan.

Myös opiskelijavalintojen kehittämiseen ja avoimen korkeakoulutuksen asemaan ja väylään kiinnitetään huomiota. Korkeakoulujen ja toisen asteen yhteistyön vahvistamista nivelvaiheen sujuvoittamiseksi painotetaan ja tähän kaivataan valtakunnallisia toimenpiteitä. Muutama lausunnonantaja painottaa, että korkeakoulutuksen laajentuminen edellyttäisi opiskelijaksi ottamisen perusteellista muuttamista, jotta opiskelijavalintojen lähtökohtana ei ole koulutukseen pääsyn rajoittaminen vaan mahdollistaminen (Arene, Haaga-Helia, Lapin liitto, Laurea). TY painottaa, että ammatillisen koulutuksen tavoite tulee jatkossakin olla nuorten valmistaminen työelämään eikä heidän rekrytointinsa korkeakouluihin. Puutteena pidetään myös sitä, että selonteossa ei ole tarkasteltu siitä, miten työelämässä olevien siirtymiä korkeakoulutukseen sujuvoitetaan.

Avoimen korkeakouluopetuksen väylän kehittämien ja sen hyödyntäminen opiskelijavalinnassa nostetaan esille useissa lausunnoissa (mm. Palta, Into; Suomen Kansanopistoyhdistys, Vapaa Sivistystyö ry, KoL, Unifi,

Lakimiesliitto). Vapaan sivistystyön kenttä korostaa vapaan sivistystyön yhteistyöoppilaitosten roolia tässä kehittämistyössä. Toisaalta kaivattiin selkeämpiä linjauksia siitä, mitä väylälle halutaan tehdä. OAJ, Lakimiesliitto ja SYL katsoivat, että väylän laajentaminen voi johtaa myös maksuttoman koulutuksen rapautumisen. VM ehdottaa avoimen tarjonnan monipuolistamiseksi korkeampien maksujen mahdollistamista kalleimmista kursseista ja syventävistä opinnoista. SYL ehdottaa uudeksi toimenpiteeksi vision laatimisen avoimesta korkeakoulutuksesta korkeakoulujen ja sidosryhmien yhteistyönä. Lukiolaisten liitto ehdottaa, että ilman jatko-opiskelupaikkaa jääneille ylioppilaille tarjottaisiin koulutusseteli avoimen korkeakouluopintoihin yhtenä työllisyyttä ja opintoihin siirtymistä sujuvoittavana keinona.

Määrällisiä tavoitteita ulkomaalaisten opiskelijoiden määrän kasvattamisesta ja Suomeen työllistymisestä pidetään laajalti kunnianhimoisina, mutta oikeansuuntaisina ja kannatettavina (mm. Akava, Akavan sairaanhoitajat, AYO, Education Finland, EK, Hanken, HY, Lapin ELY, LUT, Metropolia, Novia, OPH, OY, Palta, STTK, Teknologiateollisuus, Taja ry, TY). Sitra huomauttaa, että rahoituksen suuren ohjausvaikutuksen vuoksi tavoitteen tulisi näkyä selkeästi myös rahoitusmalleissa. SYL ei pidä tarkoituksenmukaisena tavoitetta, jossa ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä on suhteutettu suomalaisten opiskelijoiden määrään. Sääntelyn osalta sekä duaalimallin että koulutusvastuusääntelyn tarkastelu ovat perusteltuja.

Lausunnoissa tuodaan esille myös korkeakoulututkinnon Suomessa suorittaneiden ulkomaalaisten halu ja kyky asettua Suomeen ja suomalaiseen yhteiskuntaan edellyttävät koko yhteiskunnassa tehtävää työtä yhdenvertaisuuden, rasminvastaisuuden ja avoimuuden vahvistamiseksi (HY). EK tarjoutuu edistämään tavoitetta tutkinnon suorittaneiden ulkomaalaisten työllistymisen parantamiseksi ja toteaa, että onnistuminen edellyttää korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyön huomattavaa tiivistymistä. Kansainvälisten osaajien integrointia yhteiskuntaan ja työelämään pidettiin myös mittavana uutena tehtävänä, johon on kehitettävä uusia ja laajempia palveluita (Metropolia) sekä saatava tehtävän vaativat resurssit (OAJ, AYO).

Opiskelijoiden maahantulon sujuvoittamista ja maahan jäämisen helpottamista tuetaan lausunnoissa (mm. Keskuskauppakamari, Akavan sairaanhoitajat ja Taja ry, OAJ, STTK, HY, AYO, EK, VM). SM huomauttaa, että on epäselvää, mitä käsitteellä pysyvä oikeus jäädä maahan tarkoitetaan ja muotoilu voi johtaa väärinymmärryksiin. Pysyvän oleskeluluvan myöntäminen edellyttää ulkomaalaislain 56 §:n mukaan muun muassa sitä, että ulkomaalainen on oleskellut maassa yhtäjaksoisesti neljä vuotta jatkuvalla oleskeluluvalla. VM kannattaa asian selvittämistä myös jo aiemmin tutkinnon suorittaneiden ja toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osalta väestökehityksen ja työmarkkinoiden tarpeiden vuoksi.

Tasa-arvon parantaminen

Tavoitteita tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi pidettiin lausunnoissa yleisesti kannatettavina. Useat lausunnonantajat kuitenkin korostivat, että merkittävimmät toimet aliedustettujen ryhmien lisäämiseksi korkeakouluissa on tehtävä jo opintojen aikaisemmassa vaiheessa. Ehdotettua saavutettavuussuunnitelmatyötä kansallisesti ja korkeakouluissa kannatettiin. Niiden laadinnalle olisi kuitenkin varattava riittävästi aikaa ja resursseja (Professoriliitto, SAMOK). SAMOK esittää, että korkeakoulutuksen saavutettavuuden turvaamiseksi selonteossa sitoudutaan pitämään tutkintokoulutus maksuttomana myös jatkossa. SYL esittää, että korkeakouluissa tehtävään ahdistelun, häirinnän ja syrjinnän ehkäisyyn laaditaan konkreettiset toimenpiteet ja henkilöstöä koulutetaan systemaattisesti näihin liittyvistä aiheista.

Muutama lausunnonantaja katsoi, että yliopistoja ei pidä velvoittaa järjestämään maahanmuuttajien valmentavaa koulutusta tai että koulutusta ei ole tarkoituksenmukaista järjestää kaikissa yliopistoissa (TaY, TEK). Tieteidentekijöiden liitto toteaa, että uudet tehtävät yliopistoille edellyttävät siihen osoitetut resurssit.

Maahanmuuttajien koulutuspolkujen osalta Karvi toteaa, että arvioinnin perusteella korkeakoulut eivät tunnista ulkomaalaistaustaisia opiskelijoita omaksi ryhmäkseen ja täten erityisryhmien positiivisen erityiskohtelun tarvetta. Helsingin yliopisto esittää, että Suomessa asuvien maahanmuuttajanuorten koulukielen vaikutus yliopisto-opintoihin tulee selvittää. Lisäksi yliopisto katsoo, että koulusivistyskielen ja korkeakoulun kypsyysnäytteen kielen yhteys pitäisi purkaa, koska koulusivistyskielen todentaminen sekä kieliasetuksen mukaisen osaamisen vaatiminen saattavat aiheuttaa kohtuuttomiakin tilanteita maahanmuuttajalle korkeakoulututkinnoissa.

Korkeakoulujen toimintamallien ja rakenteiden uudistaminen

Korkeakoulujen yhteiseen visioon perustuvan digitaalisen palveluympäristön toteuttamista pidetään lausunnoissa tärkeänä ja kannatettavana (mm. Unifi, AYO, Taideyliopiston ylioppilaskunta, EK, FSL, Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut, Akava, Pohjois-Pohjanmaan liitto, TaY, MaRa ry, SAK, SYL, VM). Alustamaisen ja verkostomaisen toimintatavan nähdään tukevan resurssien viisasta käyttöä ja osaamisen jakamista. Joissakin lausunnoissa toivotaan kuitenkin digitalisaation laajemman hyödyntämisen konkretisointia (Unifi, CSC). Korkeakoulujen yhteistyön ja yhteisen palvelutarjonnan kehittäminen edellyttää muutoksia korkeakoulujen ohjaukseen ja rahoitukseen (Akava, OAJ, SYL). Korkeakoulujen henkilökuntaa edustavat järjestöt nostavat esille opettajien ja tutkijoiden tekijänoikeudet digitaalisia ratkaisuja kehitettäessä ja avoimuutta edistettäessä (Akava, Arene, OAJ, Professoriliitto, Tieteentekijöiden liitto, YLL).

Korkeakoulurakenteiden uudistamista koskevat ehdotukset jakoivat lausunnonantajia. Yhtäältä korostettiin, että tarvetta suurille rakenteellisille muutoksille ei ole ja kehittämisen tulisi perustua nykyiseen duaalimalliin, jossa ammattikorkeakouluilla ja yliopistoilla on oma profiilinsa ja tehtävänsä (mm. Arene, Haaga-Helia, Insinööriliitto, TEK, OAJ, Unifi, HY, Karelia amk, Metropolia, LUT). Toisaalta lainsäädännön kehittämistä kannatetaan, mikäli se tuo korkeakouluille uusia mahdollisuuksia, ottaa huomioon toimijoiden tarpeet ja opetusyhteistyön lisäämisen (mm. EK, TaY, Satakuntaliitto, Sivista, Etelä-Savon maakuntaliitto, SAMK, OY, Teknologiateollisuus). Teknologiateollisuuden mukaan tutkintojen tasolla tarve eri profiililla oleviin tutkintoihin säilynee, mutta on hyvä tarkastella, edellyttääkö tämä jatkossakin duaalimallin mukaan kulkevia organisaatorajoja. Aalto-yliopisto katsoo, että lainsäädännön ja rakenteiden tavoitteena tulee olla kansainvälisen yhteistyön edistäminen ja koulutuksen houkuttelevuus kansainvälisille hakijoille, minkä vuoksi rakenteiden tulisi olla tunnistettavia ja läpinäkyviä. Lausunnoissa korostettiin myös, että kirjaus rakenteiden uudistamisesta jättää kehittämissuunnan liian avoimeksi. Yhteistyö- ja verkostomainen toiminta todettiin mahdolliseksi myös nykyisellään.

Ammattikorkeakoulujen lausunnoissa tuotiin esille, että molemmilla korkeakoulusektoreilla tulee olla tasa-arvoiset toimintamahdollisuudet myös kansainvälisesti mm. yhdenmukaistamalla henkilöstö- ja tutkintonimikkeitä. Samoin kiinnitettiin ammattikorkeakoulututkintojen suorittamisen jälkeisiin opintopolkuihin (Arene, HAMK, SAMK, XAMK). Arcada ja Xamk ehdottivat tohtoritutkintojen myöntämisoikeutta ammattikorkeakouluille. Professoriliitto painotti, että tieteellinen ja taiteellinen jatkokoulutus kuuluvat vain yliopistoihin sekä professorinimikkeet yliopistoihin ja valtion tutkimuslaitoksiin.

Helsingin yliopisto ja Tampereen yliopisto pitävät koulutusvastuusäätelyn kokonaistarkastelua ja uudistamista tarpeellisenä. Nykyinen järjestelmä nähdään jäykkänä reagoimaan työelämän tai tieteen muutoksiin ja sääntely hidastaa koulutustarjonnan kehittämistä. Unifi toteaa, että koulutusvastuiden

säätelyn tapoja kehitettäessä on turvattava koulutuksen laatu perustuen työmarkkinoiden tarpeeseen ja korkeakoulun kykyyn järjestää laadukasta, tutkimuksen perustuvaa opetusta. Turun yliopisto katsoo, että yliopistojen tutkintokoulutuksen jäykkä sääntely on tarkoituksenmukaista, koska se tukee tutkintokoulutuksen suunnitelmallisuutta, vastuullisuutta ja laatua.

Lausunnonantajien muut korkeakoulutusta ja korkeakouluja ehdotukset

Korkeakoulujen rahoituksesta sekä rahoitusohjauksesta tuli lausuntokierroksella runsaasti kannanottoja. Lausunnonantajat katsovat yleisesti, että selonteossa tulisi selkeästi sitoutua turvaamaan ja kasvattamaan korkeakoulutuksen rahoitusta. Uudet tai laajentuvat tehtävät vaativat lausunnonantajien mukaan lisäresursseja, muutoin uhkana on laatutason lasku. Lausunnoissa ehdotetaan, että korkeakoulutukseen kohdennettuja resursseja sitoudutaan kasvattamaan vähintään samassa tahdissa OECD-maiden keskimääräisten koulutuspanosten kanssa (Arene, Laurea, XAMK, Lapin liitto). Korkeakoulutuksen laajentamiseen ehdotetaan määrärahojen kasvattamista 100 miljoonalla vuosittain (Unifi). Erityisen tärkeänä pidetään korkeakoulujen perusrahoituksen pitkäjänteisyyttä ja vakautta. Rahoitusmallin tulisi lisäksi tukea ja kannustaa nykyistä paremmin korkeakoulujen yhteistyötä ja verkostomaista toimintaa, opintotarjonnan avaamista, profiloitumista, laatua ja ei-tutkintotavoitteisen koulutuksen lisäämistä. Lisäksi esitetään, että rahoitusjärjestelmän ohjausvaikutuksia ja vaikuttavuutta seurataan ja arvioidaan (VM, Tieteentekijöiden liitto)

Etenkin henkilöstö- ja opiskelijajärjestöt moittivat sitä, että korkeakoulutuksen osalta selontekoon ei ole sisällytetty tavoitteita opiskelijoiden ja henkilöstön hyvinvoinnista. Lausunnonantajat ehdottavat, että selontekoon lisätään tavoitteita uupumisen ehkäisystä, opiskelukyvyn parantamisesta, opintopsykologipalveluiden ja mielenterveyspalveluiden lisäämisestä sekä turvataan opiskelijoille heidän tarpeisiinsa vastaavat palelut, mahdollisuudet henkistä ja fyysistä hyvinvointia tukevaan toimintaan. Esiin nostetaan myös toimenpiteet, joilla edistetään opiskelijoiden fyysistä aktiivisuutta uudistamalla rakenteita ja toimintatapoja. Lisäksi ehdotetaan, että selontekoon otetaan korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030 linjattu tavoite, että korkeakoulut ovat vuoteen 2030 mennessä Suomen parhaita työpaikkoja.

Selonteon korkeakouluosuuden puutteina pidetään myös ympäristö- ja kestävyysnäkökulmien ja kansainvälisyyden edistämisen vähäistä käsittelyä. Korkeakoulutuksen pitäisi vastata globaaleihin kestävyyshaasteisiin kuten ympäristön tilan heikkenemiseen ja ilmastomuutokseen. Linjauksia kaivataan myös kansainvälinen koulutusyhteistyön, koulutusviennin ja kansainvälisesti houkuttelevien koulutusympäristöjen kehittämisestä.

Luku 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Lausunnonantajat pitävät laajasti hyvänä, että selonteko tieteen ja tutkitun tiedon luvussa pohjaa valtioneuvoston hyväksymään kansalliseen TKI-tiekarttaan. Esiin kommentoissa nousee TKI-intensiteetin tärkeä tavoite: 4 % bruttokansantuotteesta. TKI-tiekartta sopivana pohjana mainitaan suoraan useissa lausunnoissa (mm. Unifi, Humak, Laurea, TY, TuAMK, VAMK, Tilastokeskus, VTT, Suomen Akatemia, Sitra, Professoriliitto, STTK, PALTA, Sivista, Tehy, Pohjois-Pohjanmaan liitto). Konkreettisten toimien puuttumisesta kuitenkin mainitsivat jotkut tahot (Varsinais-Suomen ELY, PALTA, Insinööriliitto, Pohjois-Pohjanmaan liitto). Koska 4 %:n TK-intensiteetti vuoteen 2030 mennessä vaatii merkittävästi kasvavia investointeja, luokkaa 100 miljoonaa euroa kasvua vuosittain, niiden tulisi tekstissä olla näkyvissä (Sivista). Myös todetaan (Akava), että tiekartta ei vielä luonut uskottavaa tietä kohti TKI-rahoituksen 4% BKT-tavoitetta. TKI-panostusten tärkeyttä

korostetaan laajasti (esim. Energiateollisuus) ja samalla TKI-rahoituksen koordinoitua poikkihallinnollisesti unohtamatta rahoittajaorganisaatioiden instrumenttiyhteistyötä (Metsäteollisuus, Teknologiateollisuus). Innovaatioiden näkökulmaa toivotaan selonteossa näkyviin (EK). Ympäristö- ja kestävyysnäkökulman esiin tuomista TKI-toimien yhteydessä ehdotettiin (Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto). TKI-toiminnan tuen toteuttamisen osalta lausunnoissa ehdotetaan tasapuolisuutta eri aloilla (Diakonia, YLL, valtion liikuntaneuvosto, Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö) ja alueilla (Satakuntaliitto).

Otsikkona esiintyvät tutkittu tieto ja tiede nostetaan TKI-toiminnan rinnalla merkittävänä panostusten tarpeen kohteena (mm. JY, SYL, TREY, Lapin liitto ja -ELY-keskus, Vapaa Sivistystyö, Satakuntaliitto), mihin samaan tähtää myös perustutkimuksen esiin nostaminen (TY, OPH, OAJ, YLL). Osaavat ihmiset ovat sivistyksen, hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn perusta (Suomen Akatemia) kuten myös hyvät tutkimusympäristöt ja niiden resursointi (Hanken). Samalla nousee näkyviin, että osaavat ihmiset ja hyvät tutkimusympäristöt ovat edellytyksiä osaamiskeskittymien syntymiselle. Osaamiskeskittymien ja ekosysteemien tärkeyttä korostettiin joko suoraan (esim. Unifi, Aalto, EK) tai kiertoilmaisuin. Huippuluokan tutkimusinfrastruktuurit esiintyivät laadun ja houkuttelevuuden kivijalkana (VY, TY, VTT, Pohjanmaan liitto). Lausunnoissa laajasti tuodaan esiin pitkäaikainen tieteen ja tutkimuksen rahoitukseen panostaminen (mm. Unifi, Hanken, Laurea, Suomen Akatemia, Kaakkois-Suomen ELY, Tieteentekijät, Akava) ja unohtamatta samanaikaista koulutuspanostusta (Sivista, INVEST-lippulaiva). Tiedon avoimuuden tärkeydestä lausuttiin (SYL, CSC, Suomen tietokirjailijat) ja tutkimuspalveluiden ekosysteemin kehittämisestä (CSC). Pk-yrityksille tiede luo uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja toisaalta pk-yritykset voivat antaa osaamistaan koulutusorganisaatioille ja luoda merkittäviä kumppanuuksia ja ekosysteemimäistä toimintaa (Suomen yrittäjät).

Koulutuspanostusten merkityksestä yhdessä TKI-toiminnan kehittämisen kanssa muistutettiin (EK). Korkeakouluissa koulutus ja tutkimus ovat jo säädöspohjaltakin tiiviissä yhteydessä. Yliopistolaissa asetettua kolmatta tehtävää esitetään vahvistettavan hallituksen esityksen HE 7/2009 mukaiseen suuntaan korostamaan korkeatasoisen osaamisen muuntumista kannattavaksi liiketoiminnaksi (Metsäteollisuus). Esitetään tutkijoiden kannustamista yritysyhteistyöhön akateemisen urakehityksen mittaristoa kehittämällä (Metsäteollisuus). Lausunnoissa koulutuksen osalta nousi korkeakoulujen lisäksi esiin ammatillisen koulutuksen ja TKI-toiminnan koordinoinnin ja kehittämisen tarpeet (Ammatillisen koulutuksen yhteistyöryhmä, WinNova, Kotkan-Haminan seudun koulutuskuntayhtymä).

Ammattikorkeakoulujen roolista TKI-toiminnassa mainittiin laajasti. Ammattikorkeakoulut tekevät merkittävää TKI-työtä ja sen osalta tulee vahvistaa ekosysteemistä toimintaa, jossa mukana on monipuolisesti myös yrityksiä. Yritysten kannalta panostus TKI-toimintaan tuo konkreettista hyötyä ja samalla mahdollisuuksia osallistaa henkilöstöään ja näin laajentaa osaamisen kehittymistä. Ammattikorkeakoulujen TKI-roolia vahvemmaksi rahoituksen myötä korostettiin usein (Metropolia, Lapin AMK, HAMK, Lapin liitto ja -ELY-keskus, OAJ, Insinööriliitto, LUVA). Mainittiin tarve rakenteellisten esteiden poistamiseen ja arvostukselliset esteet sekä lainsäädännön rajoitteet, jotka estävät täysimääräisen kansainvälisen toiminnan (HAMK). Erityisesti ammattikorkeakoulujen TKI-toimintaa korostettiin termillä työelämälähtöinen TKI-toiminta, joka tukee työelämäyhteistyötä ja siihen liittyvää jatkuvaa oppimista. Sille on alueellista tarvetta ja se tukee PK-sektorin kehittymistä ja menestymistä. Työelämälähtöisen TKI-toiminnan tarpeellisuuden toivat esiin monet tahot (Arene, Haaga-Helia, Karelia, Lapin AMK, VAMK, HAMK, Pirkanmaan ELY, Lapin ELY, Lapin liitto ja -ELY-keskus, Akava). Ammatillisen tohtoritutkimuksen kehittäminen tukisi työelämän innovaatiokyvykkyyttä ja tuottavuutta (HAMK). TKI-työn seuraamiseen kaivataan monipuolisempia mittareita (Metropolia).

Yliopistojen rahoitusmallissa nähdään kehittämistarvetta (Professoriliitto, OAJ, Lea Pulkkinen). Pitkäaikaisen ei-tulosperusteisen perusrahoituksen osuutta on nostettava, jotta tutkijoilla olisi mahdollisuuksia harjoittaa pitkäaikaista tutkimustoimintaa, tehdä yhteistyötä teollisuuden kanssa ja hankkia kansainvälistä rahoitusta. Pitkäjänteisyyttä tavoitellaan myös tiekartan perusteella kehitteillä olevalla TKI-kumppanuusmallilla, joka tulisi ottaa käyttöön (Metsäteollisuus, Teknologiateollisuus) mahdollisimman pian tai viimeistään seuraavalla EU-ohjelmakaudella (Professoriliitto).

Kansainvälinen yhteistyö on erittäin tärkeä osa TKI-toimintaa (Aalto, JY, HAMK, STM, PALTA, Sivista) ja sen toiminta tulisi olla selonteossa enemmän näkyvissä (Tieteentekijät). TKI-toiminnan laatu ja näkyvyys paranevat sen myötä sekä edelleen kilpailukyky. Tulee pyrkiä kansainväliseen eturintamaan. Selonteossa kansainvälisen yhteistyön rooli saa vain vähän huomiota, erityisesti EU-tasoinen yhteistyö (TaY).

Muita, yksittäisiä näkemyksiä lausunnoissa olivat mm. alueellisen yrityselämän kilpailukyvykkyuden kehittäminen (Lapin AMK), yksityisen sektorin tohtoriosuuden nostaminen TKI-tehtävissä (Tieteentekijät), TKI:n vaikutusten arviointi budjetoitetasolla vastaavasti kuin kestävän kehityksen osalta (Teknologiateollisuus), muistiorganisaatioiden merkitys ja tuki (Kansalliskirjasto), kansalliskielten ylläpitäminen (Lakimiesliitto), vapaan sivistystyö merkityksen huomaaminen (Kansalaisopistojen liitto), taiteen näkyvyyden tuominen tieteen rinnalle (Kalske, Vantaa, Suomen draama- ja teatteriopetuksen liitto), ennakkoinnin hyödyntäminen (Keski-Suomen ELY) ja tutkimusperusteisuuden lisäämien hallinnolliseen suunnitteluun (Haukkalan säätiö, Lea Pulkkinen). Harjoittelukoulujen ja yliopistosairaaloitten merkitys tutkitun tiedon soveltamisessa suoraan käytäntöön (ISY).

Luku 3.5 Vapaa sivistystyö

Yhteenveto lausunnoista toimenpide-esityksittäin

Varmistetaan vapaan sivistystyön rahoituksen ennakoitavuus.

Vapaan sivistystyön rahoituksen ennakoitavuutta pidettiin laajalti lausunnoissa tärkeänä periaatteena. Ennakoitavuuden lisäksi lausunnoissa nostettiin esille huolta rahoituksen riittävästä tasosta, joustavuudesta ja säännöllisestä rahoituksesta perus- ja digitaitojen koulutukseen.

Maahanmuuttajille tarkoitettun vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyys ja saatavuus molemmilla kansalliskielillä varmistetaan.

Maahanmuuttajien koulutuksen järjestäminen pidettiin tärkeänä vapaan sivistystyön tehtävänä ja nostettiin esiin huolta nykytilanteesta, jossa rahoitus on tarpeeseen nähden liian niukkaa. Lausunnoissa kannatettiin yleisesti riittävän rahoituksen tason varmistamista ja kiiteltiin erityisesti siitä, että tavoitteessa oli maininta molemmista kansalliskielistä. Joissakin lausunnoissa nostettiin esille huoli rahoituksen riittämättömyyden lisäksi siitä, että koulutusten jakautuminen eri alueille olisi epätarkoituksenmukainen.

Vahvistetaan vapaan sivistystyön oppilaitosten edellytyksiä edistää, kehittää ja toteuttaa koulutusta aliedustetuille ryhmille.

Vapaan sivistystyön toimijat ovat perinteisesti kantaneet huolta aliedustetuista ryhmistä ja heidän saattamisesta koulutuksen pariin. Lausunnoissa nostettiin yleisesti esille tämän tavoitteen tärkeys ja avattiin tarvetta esimerkein maahanmuuttajien kouluttamisesta ja perustaitojen vahvistamisesta. Lausunnoissa

nousi myös esiin hakevan toiminnan ja ohjauksen kehittämisen ja rahoittamisen tarve erityisesti tämän kohderyhmän osalta.

Edistetään vapaan sivistystyön koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. Toteutetaan muutokset KOSKI-tietovarantoa koskevassa lainsäädännössä siten, että opintosuoritukset voidaan rekisteröidä KOSKI-tietovarantoon.

Lausunnoissa kannatettiin varsin laajasti tätä tavoitetta. Todettiin, että tavoite edistää merkittävästi vapaan sivistystyön asemaa koulutusjärjestelmässä. Joissakin lausunnoissa nostettiin esille huoli lisääntyneistä kustannuksista ja henkilöresurssien tarpeesta erityisesti kehittämisen alkuvaiheessa. Lausunnoissa pidettiin tärkeänä myös turvata jatkossakin vapaalle sivistystyölle ominaispiirre omaehtoisesta vapaatavoitteisesta koulutuksesta ja osaamisperusteisuuden ulkopuolisen opiskelun itseisarvosta sivistystä, elämän laatua ja hyvinvointia edistävänä tekijänä.

Selvitetään mahdollisuuksia liittää vapaan sivistystyön osaamiskokonaisuuksia osaksi kansallista osaamisen viitekehystä.

Kansallisen viitekehysten avaaminen vapaan sivistystyön koulutukselle pidettiin tärkeänä kehityksenä Koski-tietovarannon avaamisen rinnalla. Erityisesti tavoitetta kannattivat kaikki vapaan sivistystyön keskusjärjestöt sekä vapaata sivistystyötä lähellä olevat muut järjestöt.

Vapaan sivistystyön valtakunnallista verkostoa hyödynnetään aiempaa tehokkaammin koulutuksellisen tasa-arvon ja koulutuksen saavutettavuuden edistämiseksi. Oppilaitokset järjestävät muun muassa avoimen korkeakoulun opintoja monipuolisesti eri oppiaineissa myös niillä paikkakunnilla, jossa ei muuten olisi korkeakoulutoimintaa.

Tätä tavoitetta kannatettiin lausunnoissa laajasti. Tätä tavoitetta toivottiin täydennettävän kirjauksella siitä, että vahvistetaan vapaan sivistystyön oppilaitosten yhteistyötä sekä muiden vapaan sivistystyön oppilaitosten ja oppilaitosmuotojen kanssa, että muiden koulutusmuotojen kanssa. Lisäksi useassa lausunnossa nostettiin esiin tarve nostaa elinikäinen oppiminen erityisesti ikäihmisten osalta paremmin esille jatkuvan oppimisen rinnalle. Osassa lausuntoja esitettiin myös huolta vapaan sivistystyön koulutuksen saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamisesta harvaan asetetuilla alueilla ja tähän liittyen etäopiskelun kehittämisestä ja lähiopetustunteihin perustuvan rahoitusperusteen tarkastelusta vapaan sivistystyön rahoitusjärjestelmässä sekä toimipisteiden riittävyyden ja ylläpitäjäjärakenteen kehittämisestä.

Toimenpiteiden ulkopuolisia esiin nostettuja asioita:

- Selonteon tavoitteet ovat yleisesti kannatettavia ja jaettu
- Monessa lausunnossa nostettiin esille, että selonteossa on tunnistettu hyvin vapaan sivistystyön merkitys koulutusjärjestelmässä ja sen vahvuuksia
- Muutamassa lausunnossa nostettiin esille, että esitetyissä tavoitteissa ei ole pidemmälle tulevaisuuteen tähtääviä tavoitteita, mutta esimerkkejä tällaisista ei sisällynyt lausuntoihin

Luku 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Aikuisväestön osaamisen kehittämistä jatkuvan oppimisen avulla pidetään lausunnoissa Suomen tulevaisuuden kannalta tärkeänä ja selonteon kirjauksen mukaisesti olennaisena keinona rakennemuutokseen sopeutumiselle sekä yhteiskunnan ja työelämän kriiseistä toipumiselle. Selonteon tässä

osassa viitataan jatkuvan oppimisen parlamentaarisen valmistelun linjauksiin, jotka lausuntoajan alkaessa olivat vasta valmistumassa. Osa todetaankin useissa lausunnoissa suppeaksi ja puutteelliseksi. Joissain katsotaan, että jatkuvan oppimisen pitäisi olla kaiken keskiössä ja läpileikkaavana teemana. Jatkuva oppiminen nähdään koko koulutusjärjestelmää koskevana asia eikä sitä tulisi selonteossakaan käsitellä pelkästään erillisessä osiossa. Lausunnoissa muistutetaan, että jatkuva oppiminen on työuran aikaista oppimista laajempi kokonaisuus kattaen oppimisen ja jatkuvan oppimisen valmiuksien luomisen varhaiskasvatuksesta alkaen. Jatkuva oppiminen voi olla omaehtoista, työnantajan henkilöstökoulutusta ja näiden yhdistelmää sekä työvoimakoulutusta. Tämä laajempi kokonaisuus on koulutusjärjestelmän peruseriaate, joka pitäisi kirjata selontekoon, joka linjaa koulutusjärjestelmää tuleviin vuosiin. Jatkuvan oppimisen periaatteen ulottua kaikkialle ja eri ikäisiin oppijoihin, jotta koulutuksen kasaantumista voitaisiin vähentää, ja jokaisella olisi ajantasainen työelämän lisäksi merkityksellisessä elämässä tarvittava osaaminen (Opetushallitus). Myös vapaan sivistystyön muistutetaan tarjoavan jatkuvaa oppimista (esim. Bildningsalliansen, Työväen sivistysliitto). Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen nostetaan joissain lausunnoissa tärkeäksi osaksi jatkuvaa oppimista. Niin työssä, harrastuksissa kuin mm. vapaan sivistystyön piirissä hankittu osaamisen tulee saada tulevaisuudessa nykyistä paremmin näkyväksi.

Aikuislukioiden merkitykseen ja puutteelliseen huomioimiseen viitataan muutamissa lausunnoissa. Aikuislukiot tarjoavat väylän aikuisväestön osaamisen kehittämiseen ja niiden merkitys esim. ammatillisen toisen asteen tutkinnon suorittaneiden jatko-opintomahdollisuuksien ja –valmiuksien parantamisessa on tärkeä. Yleissivistävällä koulutuksella ja osaamisella on myös tarvetta koko läpi koko elämän, uuden oppimisen perustana kaikissa ammateissa ja ammattialoilla työelämän muuttuessa.

Monissa lausunnoissa korostetaan ja kannatetaan laajasti yhteistyötä koulutusjärjestelmän ja työ- ja elinkeinoelämän välillä. Lausunnoissa todetaan mm., että yritysten aktiivinen ote osaamisen kehittämiseen on perusta, jolle jatkuvan oppimisen uudistuksessa kannattaa rakentaa ja luoda oppimisen ekosysteemiä yritysvetoisten osaamisen kehittämisen verkostojen pohjalta. Jatkuvan oppimisen kokonaisuudessa kuitenkin myös koulutusjärjestelmän tarjonta on merkityksellinen. Yritysten kannalta on oleellista pystyä hankkimaan osaamista joustavasti ja yhdessä oppijan kanssa määriteltyn tarpeeseen perustuen. Selonteossa tulisi kannustaa koulutuksen järjestäjiä tarjoamaan yksittäisiä moduuleja joustavalla tavalla, hyödyntäen jo olemassa olevaa kurssitarjontaa. Tällä hetkellä tarjonta on hajautunutta ja sitä on vaikea löytää (useita työnantajajärjestöjä). Myös Sosten mukaan on syytä korostaa työpaikalla tapahtuvaa oppimista sekä julkisen vallan toimia, joilla työnantajia voitaisiin kannustaa työssä oppimisen edistämiseen. On selvítettävä laajasti eri keinoja, joilla työnantajien olisi mahdollista ja kannattavaa tukea työntekijöiden osaamista ja työkykyä koko työuran ajan. Näillä keinoin työnantajat saadaan kantamaan nykyistä suurempaa yhteiskuntavastuuta mm. osatyökykyisen ja vammaisten henkilöiden työllistymisestä.

Yhteistyötä myös koulutusjärjestelmän sisällä kannatetaan ja selonteon kirjaus siitä, että osaamistarpeet eivät aina asetu koulutusjärjestelmän koulutustasoille, sai paljon kiitosta. Lausuntojen mukaan jatkuva oppiminen tulee nähdä systeemisenä järjestelmänä ja palvelutarjontaa tulee luoda tiiviissä yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, työntekijöiden ja yritysten kesken, ja rahoitusmallien tulee tukea tätä. On luotava jatkuvan oppimisen järjestelmä, jossa huomioidaan nykyistä paremmin eri koulutusasteiden ylittävät osaamisen kehittämisen palvelut. Mm. Lapin liiton mielestä erityisesti pitkien etäisyyksien maakunnissa ja alueilla, joissa on jo tehty ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteisiä konsortiota voitaisiin lähteä kehittämään myös toisen asteen koulutuksen kanssa yhteistä toimintaa. Lainsäädännön ja muun ohjauksen lisäksi tämä edellyttää kuitenkin myös erillistä rahoitusta yhteisen toiminnan ja erilaisten koulutuksen toteuttamisen hybridimallien pilotointiin. Myös Kansalaisopistojen liitto painottaa, että koulutuksen

saavutettavuus edellyttää tiivistyvää yhteistyötä kaikilta tahoilta. Tarvitaan myös kannusteita koulutusmuodot ylittävään ja koulutuksen järjestäjien väliseen yhteistyöhön. Myös ammatillisen lisäkoulutuksen aiemman rahoitusjärjestelmän kaltaisen rahoituksen palauttamista vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutuksen järjestämisen keinovalikoimaan toivotaan muutamissa lausunnoissa.

Moitteita annetaan siitä, että esille ei oteta ELY-keskusten hankkimaa työvoimakoulutusta. Tässä yhteydessä todetaan, että Suomessa on erilaisia yksityisiä koulutuksenjärjestäjiä, joilla on omalla sisältöosaamisalueellaan vahva osaaminen. Jatkossakin tulee mahdollistaa tämän osaamisen hyödyntäminen sekä esim. työnantajan omalle henkilöstölleen maksamana tai työvoimakoulutuksena, jolloin kustannukset voidaan myös jakaa yrityksen ja työ- ja elinkeinohallinnon kesken.

Elinkeinoelämän Oppilaitokset EOL katsoo, että yksityiset yritysten omat oppilaitokset tulee tunnistaa ja tunnustaa osaksi koulutuksen järjestämisen verkostoa suomalaisessa koulutuspolitiikassa ja niiden toimintaedellytyksiä tulee vahvistaa. Yliopistokeskukset muistuttavat, että niissä toteutettava koulutus on usein suunnattu osaamisen kehittämiseen työelämän muuttuvien vaatimusten mukaisesti ja se toteutetaan yhteistyössä alueiden elinkeinoelämän kanssa.

Joustavien tutkintoa pienempien osaamiskokokokonaisuuksien tarjontaa pidettiin laajasti tärkeänä ja kannatettavana. Esimerkiksi Arene ja useat ammattikorkeakoulut kuitenkin katsoivat, että selonteko tunnistaa heikosti aikuisten tarpeen osallistua tutkintoon johtavaan koulutukseen työuran aikana. Työikäisen väestön määrä kasvaa eikä heidän oppimisensa tarpeita voi rajata lyhytkestoiseen kouluttautumiseen vaan asiantuntijoiden työuran aikainen kehittäminen vaatii monipuolisia oppimisen mahdollisuuksia. Esimerkiksi ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot (YAMK) ovat toimiva ja suositetaan kasvattava koulutusmuoto työuran aikaiseen osaamisen kehittämiseen. Työmarkkinoiden kannalta myös tutkintokoulutuksella on merkittävä rooli työikäisen väestön osaamisen kehittämisessä. Työelämä tarvitsee myös aikuisia ammatin vaihtajia ja monella työvoimapula-alalla työtehtävän edellyttämän osaamisen ja pätevyyden hankkiminen edellyttää tutkinnon suorittamista. Korkeakoulujen kaiken tarjonnan pitää tulevaisuudessakin olla avoinna työikäisille. Unifi katsoo, että yliopistojen olemassa oleva monipuolinen jatkuvan oppimisen tarjonta ansaitsee tulla selkeästi mainituksi. Muutamissa lausunnoissa toivotaan, että selonteossa linjattaisiin selkeästi oppisopimuskoulutuksen tulevaisuudesta ja asemasta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä, sekä tutkintoon johtavana että lyhyempänä täydennyskoulutuksena.

Digitaalisuuden hyödyntämistä jatkuvassa oppimisessa painotettiin paljon ja todettiin jopa, että jatkuvan oppimisen palvelurakenteen tulee olla ensisijaisesti digitaalinen (EK). Laaja ja laadukas jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus edellyttää resursointia, ja tästä olisi paikallaan linjata selonteossa. Jatkuvaa oppimista on tuettava julkisella digitaalisella alustalla, joka kokoaa jokaisen oppijan osaamisen, koulutuksen ja työkokemuksen yhteen ja ehdottaa täydennyskoulutusta sekä avoimia työpaikkoja. Jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelurakenne on tärkeä jatkuvan oppimisen uudistus ja se tulee toteuttaa OKM:n ja TEM:n yhteistyössä.

Esiin tuotiin tarve määritellä suuntaviivat jatkuvan oppimisen rahoitukseen. Jotta jatkuvan oppimisen tarjontaa voidaan edistää ja käyttää resurssit järkevästi tarvitaan selviä suunnitelmia. Oppijan kannalta olennaiseksi nähtiin kohtuulliset kustannukset ja opintojen aikaisesta toimeentulosta huolehtiminen. Kestävän kehityksen teema nostettiin jatkuvan oppimisen kohdallakin tärkeäksi. Laajemman ohjauksen näkökulman nähtiin puuttuvan, elinikäisen oppimisen edellyttäessä elinikäistä ohjausta, yksilölliset ja erityiset tarpeet huomioiden. Jatkuvan oppimisen toteutumiseen liittyvää seurantaa tulisi vahvistaa.

Jatkuvan oppimisen muistutetaan kuuluvan kaikille ja tulee varmistaa, että kaikki esim. vammaisuuden estämättä pääsevät kehittämään työuran aikana omaa osaamistaan. Huomioida tulee myös osatyökykyisten jatkuvan oppimisen tarpeet ja henkilön sairaudesta tai vammasta johtuva uudelleen koulutuksen tarve.

Luku 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Yleisiä huomioita

Selonteon opetus-, ohjaus- ja muuta henkilöstöä koskevan luvun sisällöt saivat lausunnonantajilta laajaa kannatusta. Enemmistö lausunnonantajista katsoo, että selontekoluonnoksessa on oikeansuuntaisia esityksiä opetus- ja muun henkilöstön saatavuuden, osaamisen sekä kasvatus- ja opetusalan koulutusten kehittämiseksi. Lausunnonantajat pitävät koulutusten tutkimusperustaista kehittämistä tärkeänä. Useat toteavat, että koulutusta tulee kehittää vastaamaan yhteiskunnan ja työelämän muuttuviin tulevaisuuden osaamistarpeisiin.

Esityksen tavoitteita ja toimenpiteitä pidetään kannatettavina, joskin kelpoisuuksiin liittyvät huomiot jakavat mielipiteitä. Tavoitteiden ja toimenpiteiden käytännön toteutustapojen osalta lausunnoista esitetään tarkennustoiveita. Osa lausunnonantajista kritisoi tarkastelun yksipuolisuutta. Esimerkiksi ohjaukseen liittyviin kannanottoihin toivotaan tarkennuksia ja muutama lausunnon antaja toivoo, että opettajaryhmiä olisi täsmennetty tarkemmin. Moni lausunnonantaja toteaa, että luvussa keskitytään enimmäkseen opetushenkilöstön saatavuuteen ja osaamiseen. Muun muassa Suomen Lukiolaisten Liitto, SAK ja Talentia kiinnittävät huomiota siihen, että ohjaus- ja muu henkilöstö (mukaan lukien johtajat ja rehtorit) huomioidaan tekstissä selkeästi vähemmän. Opetusalan ammattijärjestö OAJ korostaa, että laadukkaalla johtamisella voidaan vaikuttavasti uudistaa toimintaa ja tukea koko yhteisön työtä, vahvistaa sen tuloksia ja työhyvinvointia. Selonteon luonnoksesta on OAJ:n mukaan unohdettu kasvatus- ja koulutusalan johtamisen kehittäminen ja etenkin päiväkotien johtajat sekä koulujen ja oppilaitosten rehtorit ja muut johtamistyötä tekevät. Muutama lausunnonantaja tuo esille, että muiden koulutusasteiden tavoin luvussa tulisi huomioida myös korkeakoulujen opetus-, ohjaus ja muun henkilöstö.

Muun muassa Saamelaiskäräjät, Saamelaisalueen koulutuskeskus, oikeusministeriö, Lapin yliopisto, Lapin liitto esittävät, että henkilöstönäkökulmien tarkastelussa tulee huomioida saamenkielinen kasvatus- ja opetusalan henkilöstö. Oikeusministeriö ehdottaa lausunnossaan, että saamenkielisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen sekä saamen kielen opetuksen keskeiset kehittämislinjaukset ja saamelaid tiedon vahvistaminen sisällytettäisiin koulutuspoliittiseen selontekoon. Kuurojen Liitto tuo puolestaan esiin tarpeen vahvistaa viittomakieltentaitoisen henkilöstön perus- ja täydennyskoulutusta.

Opettajien ja muun henkilöstön saatavuus

Opetus-, ohjaus- ja muun henkilöstön saatavuus nousee esiin useissa lausunnoissa. Lausunnonantajat pitävät tärkeänä, että henkilöstön saatavuuden tarkastelun yhteydessä huomioidaan erilaiset alueelliset näkökulmat. Lausunnoissa korostetaan, että myös rehtorit, johtajat sekä kasvatus- ja opetusalan muu henkilöstö tulee huomioida tarkastelussa. Suuri osa lausunnonantajista kommentoi eri opettaja- ja henkilöstöryhmien saatavuuteen liittyviä haasteita. Erityistä huolta aiheuttaa varhaiskasvatuksen opettajien riittävyys eri puolilla Suomea ja varsinkin pääkaupunkiseudulla. Myös ohjaus- sekä oppilashuollon henkilöstön tarve ja saatavuus tuodaan lausunnoissa hyvin usein esiin samoin kuin erityisopettajien. Myös eri kielivähemmistöjen opettajatilanne mainitaan ja lisäksi muitakin opettaja- ja henkilöstöryhmiä. Muun muassa Haaga-Helia ammattikorkeakoulu ja LUT-yliopisto toteavat lisäksi, että opettajien ja muun henkilöstön saatavuuteen liittyvät kysymykset koskettavat myös korkea-astetta.

Esitetyt toimenpiteet ammattitaitosten opettajien ja muun henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi nähdään pääasiassa oikeasuuntaisiksi. Kuitenkin esim. Porin kaupunki toteaa, ettei selonteko anna riittäviä suuntaviivoja sille, miten osaavan henkilöstön saatavuus jatkossa varmistetaan. Selvitykseen olisi lisättävä kiireelliset toimenpiteet ammattitaitoisen henkilöstön riittämisen varmistamiseksi. Muutama lausunnonantaja toteaa, ettei henkilöstöpulaa ratkaista vain korkeakoulujen aloituspaikkoja lisäämällä. Lausunnoissa nähdään tärkeänä, että koulutusta mitoitetaan tarpeiden mukaan myös alueelliset näkökulmat huomioiden ja että hyödynnetään opettajia ja muuta henkilöstöä koskevaa tietojen keruuta ja ennakkointitietoa. Muun muassa OAJ, Finalands svenska lärarförbund ja Helsingin yliopisto mainitsivat lausunnoissaan opettajarekisterin mahdollisena tiedonsaannin keinona. Helsingin yliopisto jatkaa tähän, että ennakkointi vaatii tilannekuvan muodostamista eri tietolähteiden kautta.

Valtaosa lausunnonantajista kannattaa opettajien ja muun henkilöstön osaamisen ja kelpoisuuden kehittämistä mahdollistamalla tutkintojen täydentäminen, monimuotokoulutus ja opettajien kaksoiskelpoisuuksien hankkiminen eri vaiheessa uraa. Muun muassa Vantaan ja Espoon kaupungit nostavat esille monimuotokoulutusten tarpeen ja niiden vakiinnuttamisen (rahoitus turvaten) varhaiskasvatuksen opettajien saatavuuden parantamiseksi erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Muun muassa Vantaan kaupunki, Kuopion kaupunki, Lapin ammattikorkeakoulu, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Pohjanmaan Liitto, Lapinlahden kunta ja Sydäkustens landskapsförbund esittävät, että osaavan henkilöstön saatavuuden parantamiseksi tulisi laatia toimenpiteitä alan ja opetustyön vetovoiman parantamiseksi. Lausunnoissa nostetaan esille myös pitovoimasta huolehtiminen ja todetaan, että opettajien uupumiseen, työssäjaksamiseen ja hyvinvointiin on tarpeen kiinnittää huomiota.

Myös kasvatus- opetus- ja muun henkilöstön mitoitustarpeet nousevat lausunnoissa esille. Mannerheimin Lastensuojeluliitto esittää, että oppilas- ja opiskelijahuollon riittävän ja yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiseksi opiskeluhuollon henkilöstömitoituksesta tulee säätää laissa. Myös muun muassa OAJ, Porvoon kaupunki, Suomen Psykologiliitto, Suomen Lukiolaisten Liitto, Suomen opinto-ohjaajat ry ja Koulukuraattorit ry mainitsevat lausunnoissaan henkilöstömitoituksen tarpeen (mm. opinto-ohjaajien ja oppilashuollon ja esihenkilöiden osalta). Kemi-Tornionlaakson koulutuskuntayhtymä Lappia ja KT Kuntatyönantajat puolestaan vastustavat henkilöstömitoitusten määrittämistä muun muassa, koska toimintatavat vaihtelevat demografisen muutoksen paineessa alueittain. Lisäksi esimerkiksi SAK ja Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL katsovat, että varhaiskasvatuksen uusi henkilöstömitoitus on haasteellinen.

Lausunnoissa näkyy myös huoli valmisteilla olevan sote-uudistuksen vaikutuksista opiskelun tuen monialaiseen järjestämiseen (mm. Suomen Lukiolaisten Liitto, Oulun kaupunki, Porvoon kaupunki).

Kelpoisuusvaatimukset

Monet lausunnon antajat pitävät kelpoisuuksien tarkastelua tärkeänä, mutta tähän liittyvä toimenpide-esitys jakaa myös paljon mielipiteitä. Suomen Kuntaliitto toteaa lausunnoissaan, että selonteossa tulisi ottaa rohkeammin kantaa kelpoisuuksiin ja tulisi myös selkeämmin ilmaista, tavoitellaanko joustavoittamista tai muunlaista uudistamista. Suuri osa asiaa kommentoineista lausunnonantajista korostaa, ettei kelpoisuusvaatimuksia tulisi laskea. Lausunnoissa painotetaan, että on tärkeää säilyttää opettajilla korkea vaatimustaso. Esimerkiksi OAJ toteaa, että kelpoisuusvaatimukset ovat keskeinen laadun tae.

Eniten mielipiteitä jakaa varhaiskasvatuksen ja erityisesti varhaiskasvatuksen opettajien kelpoisuusvaatimukset. Muun muassa Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto, OAJ, Oulun yliopisto, SOOL ja Yliopistojen opetusalan liitto esittävät varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuusvaatimuksen nostamista maisterin tutkintoon. Maisterin tutkintotasoa perustellaan mm. sillä, että se vahvistaa alan vetovoimaa,

tutkimusperustaista asiantuntijuutta, kasvatuksen ja toiminnan laatua, koska lasten oppimistuloksilla nähdään olevan yhteys opettajien koulutuksen tasoon. Toisaalta esimerkiksi Arene, useat ammattikorkeakoulut ja SAMOK esittävät sosionomien kelpoisuuden palauttamista varhaiskasvatuksen opettajan tehtäviin. Tätä perustellaan pääosin varhaiskasvatuksen opettajien saatavuuden turvaamisella.

Lausunnoissa mainitaan kelpoisuuksien tarkastelutarve myös varhaiskasvatuksen, esi- ja alkuopetuksen opettajan tehtävien osalta. Muutamassa lausunnossa tuodaan esille oman äidinkielen opettajien kelpoisuusmäärittelyn tarve. Useat lausunnonantajat kiinnittivät huomiota päiväkodin johtajien, koulujen rehtoreiden ja alan johtajien kelpoisuuksien ja osaamissisältöjen uudistamistarpeisiin. Lausunnoissa todetaan kelpoisuuksien tarkastelun tarve osin myös muun henkilöstön osalta (oppilashuolto jne.) ja otetaan esille myös tehtävänimikkeisiin liittyviä uudistustarpeita. SAK ja Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL korostavat, että lainsäädännön tulee huomioida koulunkäynninohjaajan ja -avustajan rooli ja asema oppilaitoksissa.

Muun muassa OAJ, Insinööriliitto, SMOK ja Turun kaupunki esittävät kelpoisuusvaatimuksia tai pedagogisten opintojen edellyttämistä myös korkea-asteella.

Kasvatus- ja opetusalan koulutusten ja uranaikainen osaamisen kehittäminen

Kasvatus- ja opetusalan koulutusten kehittämiseen liittyvä toimenpide-esitys kasvatus- ja opetusalan koulutusten kehittämisfoorumin perustamisesta saa lausunnoissa selkeästi kannatusta. Lausunnoissa korostetaan, että kasvatus- ja opetusalan koulutusta on tärkeää kehittää tutkimusperustaisesti. Muun muassa Helsingin yliopisto kiinnittää huomiota siihen, että opettajankoulutuksen kehittämisen yhteydessä on tarpeen tarkastella peruskoulutuksen ja jatkuvan oppimisen välistä suhdetta.

Kasvatus- ja opetusalan henkilöstön uranaikainen osaamisen kehittäminen ja tämän mahdollistaminen joustavien ja monipuolisten ja -muotoisten, myös alueelliset tarpeet huomioivien toteutusmallien avulla nähdään ensiarvoisen tärkeäksi. Lausunnoissa tuodaan esiin, että uranaikaisen osaamisen kehittämisen yhteydessä ei kuitenkaan huomioida riittävästi varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Tarkastelussa tulisi huomioida laajemmin koko kasvatus- ja opetusalan henkilöstö. Opetushallitus katsoo, että luvussa 3.7 tulisi ottaa vahvemmin kantaa täydennyskoulutukseen liittyviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin sekä opetushenkilöstön jatkuvaan oppimiseen. Muutama lausunnonantaja tuo esiin, että selontekoluonnoksessa toteuttamiskeinot jäivät epäselviksi. Esimerkiksi SOOL toteaa, että luonnoksessa ei mainita konkreettisia keinoja erityisopetuksen, kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen ja digipedagogiikan sekä osaavan johtamisen vahvistamiseksi.

Osaamisen kehittämisen joustavoittaminen, painopisteen suuntaaminen ohjausosaamiseen, erityiseen tukeen liittyvään osaamisen, kieli- ja kulttuuritietoiseen opetukseen ja ohjaukseen, digipedagogiseen osaamiseen ja osaavaan johtamiseen nähdään lausunnoissa perustelluiksi valinnoiksi. Muun muassa Opetushallitus ja Suomen Psykologiliitto esittävät, että tässä yhteydessä puhuttaisiin erityispedagogisen osaamisen vahvistamisesta erityisopetuksen sijaan tai sen ohessa. Osaamisen kehittämisen painopisteisiin esitetään lausunnoissa runsaasti lisäsehdotuksia. Lausunnoissa korostetaan, että on tarpeen huomioida muun muassa kestävään kehitykseen ja ympäristökasvatukseen, moninaisuuteen, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen, syrjintään, sukupuolitietoisuuteen ja -sensitiivisyyteen, ihmisoikeus- ja demokratiakasvatukseen, katsomustietoisuuteen, turvalliseen ympäristöön, vuorovaikutukseen, tunnetaitoihin, vammaisuuteen liittyviin oppisisältöihin, taidekasvatukseen, toiminnalliseen oppimiseen, oppimisen taitoihin, liikennekasvatukseen jne. liittyvä osaaminen. Oikeusministeriö painottaa, että opettajien ammatillisessa ja täydennyskoulutuksessa tulee varmistaa, että syrjinnän yhteiskunnalliset

vaikutukset ymmärretään laajasti opetushenkilökunnan toimesta ja että jokainen kasvatuksen ammattilainen omassa työssään voi edistää aktiivisesti yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Lausunnonantajat korostavat usein myös monialaisen yhteistyön ja tähän liittyvän osaamisen tärkeyttä kasvatus- ja opetusalailla (mm. Suomen Lukiolaisten Liitto, OPPIVA verkosto, Oulun kaupunki, Suomen Kuntaliitto, Suomen Psykologiliitto). Tarve johtamiskoulutuksen uudistamiseen sekä johtamisosaamisen kehittämiseen ja vahvistamiseen nostetaan lausunnoissa myös useasti esille. Jyväskylän yliopisto puolestaan toteaa, että käsitteet *opetushenkilöstön ohjausosaaminen* ja *osaava johtaminen* kaipaavat lisähuomiota ja tarkennusta.

Muun muassa Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto, Finalands svenska lärarförbund, Opetushallitus, Jyväskylän yliopisto, Leppävirran kunta ja Mikkelin kaupungin liitelaitos Otavia kiinnittävät huomiota perehdyttämisen, mentoroinnin ja tutorointitoiminnan tarpeisiin osana työuraa ja osaamisen kehittämistä.

Muun muassa Helsingin yliopisto ja Itä-Suomen aluehallintovirasto toteavat, että jatkossa on tärkeä kiinnittää huomiota uranaikaisen ammatillisen kehittymisen rakenteisiin ja tarjontaan. Myös Oulun kaupunki toteaa, että henkilöstöosaamisen vahvistamisen ja täydennyskoulutuksen laajentamisen tavoitteet edellyttäisivät olemassa olevien rakenteiden tai jopa työehtosopimusten tuntuvampaa uudistamista. Lausunnoissa tuodaan esiin, että tarjonnan lisäksi on poistettava osallistumisen esteitä ja luotava keinoja osallistumisen mahdollistamiseen. Opetushallitus toteaa, että tulee ennakoida osaamis- ja koulutustarpeita ja pyrkiä vastaamaan tulevaisuuden tarpeisiin. Opetushallitus kuvaa tarkemmin henkilöstökoulutuksen ja uranaikaisen osaamisen kehittämistä huomioivia näkökulmia, konkretisoi toteutustarpeita, koulutuksen järjestäjien vastuita ja ottaa esille henkilöstön kehittämissuunnitelmien hyödyntämisen. Opetushallitus korostaa myös, että on tärkeää, että taloudelliset resurssit ovat riittävät koulutusten järjestämiseen, niihin osallistumiseen ja niiden kehittämiseen sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla.

Luku 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Lukua koskevissa lausunnoissa suhtaudutaan poikkeuksetta myönteisesti siihen, että selonteossa nostetaan esiin taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus sekä taiteen perusopetus omana kokonaisuutenaan. Selonteossa asetettu tavoite *Taide- ja kulttuurikasvatusta ja -opetusta ja taiteen perusopetusta tuetaan* saa lausunnonantajilta kannatusta ja mm. Hämeenlinnan kaupunki lausuu olevan ansiokasta, että taiteen hyvinvointia ja identiteetin kehitystä vahvistava vaikutus tunnistetaan ja sen käytännön toteutusta ja toimintatapoja tulee määrätietoisesti vahvistaa. Opetushallitus lausuu selonteon kokonaisuuden kannalta olevan perusteltu ratkaisu, että taidekasvatusta, taide- ja taitoaineiden opetusta ja muuta taide- ja kulttuurikasvatusta käsitellään omassa luvussaan, koska sillä on laaja-alaisuudessaan keskeinen merkitys luovuudelle, hyvinvoinnille ja osaamisen rakentamiselle Suomen koulutusjärjestelmässä.

Useissa lausunnoissa kuvataan taide- ja kulttuurikasvatuksen myönteisiä vaikutuksia yksilölle, mm. Taiteen perusopetusliitto lausuu, että taideopetuksella kerrytetään sellaisia työelämätaitoja, kuten luovuutta, kriittistä ajattelua, teknologia- ja vuorovaikutus- sekä ryhmätyötaitoja, oppimaan oppimista, medialukutaitoa, esiintymistaitoa, kulttuuriosaamista, empatiaa ja yrittäjyyttä, joita myös tulevaisuudentutkijat ovat nostaneet esiin tulevaisuudessa tarvittavina työelämätaitoina. Nuorisotutkimusseura ry nostaa esiin taide- ja kulttuurikasvatuksen merkityksen erityisesti lasten ja nuorten itseilmaisun, tunnekasvatuksen ja itsetuntemuksen kehittämisessä. CP-liitto puolestaan lausuu henkilökohtaisen taide- ja kulttuurisuhteen syntymisen sekä sen tukeman luovuuden, elämäntaitojen – ja ymmärryksen sekä aktiivisen kansalaisuuden olevan merkittäviä erityisesti heidän edustamansa ryhmän

elämänlaadun ja hyvinvoinnin osatekijöitä. Muutamissa lausunnoissa taidekasvatuksen hyvinvointia edistäviä vaikutuksia toivotaan myös selkeämmin esiin. Taiteen perusopetusliitto ja Valkeakosken kaupunki lausuvat, että samassa yhteydessä olisi mahdollista tunnistaa taidekasvatuksen mahdollisuudet nykyistä vahvemman yhteistyön rakentajana kunnan muun palvelutuotannon, kuten koulujen, varhaiskasvatuksen, nuorisotoimen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa. Myös toive siitä, että taidekasvatuksen merkitys ja mahdollisuudet kestävän kehityksen, ekososiaalisen sivistyksen ja kiertotalouden osa-alueiden edistäjänä tuotaisiin selonteossa vahvemmin esiin, ilmenee osassa lausunnoista (mm. Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry, Kuvataidekoulujen liitto ry, Valkeakosken kaupunki, Tpo-liitto).

Suomen Psykologiliitto tuo lausunnossaan esiin mm. taito- ja taideaineiden suuren merkityksen ilmaisutaidon, esiintymistaitojen ja mediataitojen kehittymisen sekä itsetunnon kannalta. Näiden aineiden merkitystä varhaiskasvatuksesta alkaen ulottuen aikuisväestöön mm. taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön piirissä olisi toivottavaa laajemminkin korostaa. Useissa lausunnoissa nostetaan esiin aikuisten taiteen perusopetus ja vapaan sivistystyön merkitys taide- ja kulttuurikasvatuksessa (mm. Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur, skn, Samkommunstyrelsen, Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia, Työväen sivistysliitto). Esimerkiksi Tampereen kaupunki lausuu, että taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön piirissä taide- ja kulttuuriopetuksen ja -toiminnan ulottuminen myös aikuisväestöön mm. aikuisten taiteen perusopetuksena olisi hyvä tuoda vahvemmin esille. Järvenpään kaupunki puolestaan tuo lausunnossaan esiin, että taiteen perusopetuksen piirissä tuotetut tapahtumat, näyttelyt yms. lisäävät kunnallisten kulttuuripalveluiden tarjontaa ja saavutettavuutta matalalla kynnyksellä.

Huomioidaan taide- ja kulttuurikasvatuksen tarpeet koulutuksen kehittämistoimissa

Toimenpide-ehdotusta pidetään lausunnoissa laajasti kannatettavana. Useissa lausunnoissa nostetaan esiin tarve tunnistaa ja tunnustaa taide- ja kulttuurikasvatuksen ja -opetuksen sekä taiteen perusopetuksen merkitys yhteiskunnassa entistä paremmin, mm. Lohjan kaupunki lausuu, että tulevaisuudessa on ylläpidettävä tietoisuutta ja viestintää koko yhteiskunnassa taiteen ja taidekasvatuksen merkityksestä, arvostuksesta ja positiivisista vaikutuksista lasten ja nuorten kehitykselle, kaikkien ihmisten hyvinvoinnille ja koko yhteiskunnan toiminnalle. Kuhmon kaupunki puolestaan lausuu, että taide- ja kulttuurikasvatuksen tulisi olla nykyistä vahvemmin esillä kasvatuksessa ja opetuksessa, sillä se ruokkii luovuutta ja luovuus puolestaan on kehityksen ja uusien innovaatioiden avain. Lisäksi osassa annetuista lausunnoista nousee esiin myös taiteen perusopetuksessa syntyvän osaamisen paremmin tunnistamisen ja tunnustamisen tarve (mm. Sivistystyönantajat ry, TPO-liitto, Kuvataidekoulujen liitto ry).

Useat lausunnonantajat (mm. Sastamalan ja Kuusamon kaupungit, Lapin ammattikorkeakoulu, Nuorisotutkimusseura ry, Lohjan kaupunki) nostavat esiin näkökulmia taito- ja taideaineiden asemasta ja pätevien opettajien sekä laadukkaan taito- ja taideaineiden opetuksen riittävydestä eri koulutusasteilla kattavasti ja tasapuolisesti koko maassa. Lisäksi lausunnoissa nousevat esiin tavoiteltavina kehittämistoimina mm. poikkihallinnollisen yhteistyön tiivistäminen ja kehittäminen esimerkiksi opetustoimen, kulttuuri- ja nuorisopalveluiden, taidekasvattajien ja eri oppilaitosten välillä (mm. Suomen draama- ja teatteriopetuksen liitto ry (FIDEA), Lohjan kaupunki, Opintokeskukset ry, Sydskustens landskapsförbund r.f, Taideyliopisto). OAJ ja Sastamalan kaupunki korostavat lausunnoissaan, että taiteen perusopetuksena järjestettävä koulutus on merkittävä väylä kulttuurialan ammattilaisten koulutukseen.

Osa lausunnonantajista kaipaa luvussa esitettyihin toimenpiteisiin enemmän konkretiaa, mm. Akavan erityisalat lausuu, että ko. esitys selonteon toimenpiteeksi jää yleiselle tasolle eikä tuo esiin, mitä tämä käytännössä voisi tarkoittaa.

Tuetaan taiteen perusopetuksen saatavuutta alueellisesti, eri väestöryhmille ja molemmilla kansalliskielillä (mm. toimivat rakenteet, yhteistyön tukeminen, pedagoginen kehittäminen)

Toimenpide-ehdotus saa lausunnonantajilta laajaa kannatusta. OAJ lausuu selonteon tärkeimpiä viestejä olevan taiteen perusopetuksen alueellisen saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen ja edellyttää, että eri taiteenalojen tarjonnan peittoa on kasvatettava. Taideyliopisto katsoo, että eri taidealojen koulutusten erityispiirteiden huomioiminen on tärkeää taiteen perusopetuksen saavutettavuuden kehittämisessä ja samalla on tärkeää tunnistaa taidealojen kulttuuriset muutokset sekä niihin liittyvät taiteen perusopetuksen kehittämisen haasteet.

Lausunnoista (mm. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjanmaan liitto, Suomen opinto-ohjaajat ry, Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö, Lapinlahden kunta, Mikkelin kaupunki, Palvelualojen työnantajat PALTA ry) nousevat esiin alueellisen saatavuuden osalta erityisesti väestörakenteen muutos, muuttotappiokuntien haasteet sekä tarve tukea taiteen perusopetuksen saatavuutta myös niillä alueilla, joissa ikäluokat ja oppilasmäärät pienenevät. Esimerkiksi Kuusamon kaupungin lausunnon mukaan taiteen perusopetuksen tasapuolinen järjestäminen eri puolilta maata ja riittävän monipuolisesti haastaa nykyisen rahoituksen ja lainsäädännön. Kuusamon kaupunki pitää tärkeänä, että mahdollisuudet monipuoliseen taiteen perusopetukseen säilyvät myös suurten kaupunkikeskusten ulkopuolisilla periferia-alueilla.

Kielikysymykset, mm. taidekasvatuksen saatavuus suomeksi ja ruotsiksi, nousevat esiin myös useissa lausunnoissa (mm. Finlands svenska lärarförbund FSL, Bildningsallianssen, Staden Jakobsstad). Taideyliopiston ylioppilaskunta kysyy, riittääkö toimiminen kahdella kansalliskielellä ja lausuu, että globalisoituvassa maailmantilanteessa ja maahanmuuton kasvaessa on oleellista mahdollistaa taiteen perusopetus moninaisemmin, tarjota opetusta myös esimerkiksi englanniksi ja turvata mm. saamen kielen asema taide- ja kulttuurikasvatuksessa. Saamen kielen asema nousee esiin myös mm. Suomen ylioppilaskuntien liitto ry:n antamassa lausunnossa.

Lisäksi useista lausunnoista nousevat esiin eri väestöryhmien huomioimisen tarpeet ja taide- ja kulttuurikoulutuksen mahdollisuudet eri väestöryhmien tukemisessa (mm. Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur, skn, Samkommunstyrelsen). Useassa lausunnossa (mm. Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit, OAJ) nousee esiin, että taiteen harrastamisessa on huomioitava monimuotoisuus ja yhdenvertaisuus, eli kieli- ja kulttuurivähemmistöjen kirjo. Taiteen perusopetuksen laajeneminen vanhempiin väestö- ja ikäryhmiin sekä maahanmuuttajaväestöön nähdään osassa lausunnoista suotuisana kehityssuuntana, mm. Espoon kaupungin mukaan taide- ja kulttuurikasvatus tulisi ottaa selonteossa vahvemmin huomioon lasten ja nuorten hyvinvointiin ja suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen tekijänä. Edelleen mm. Vantaan kaupunki esittää lausunnossaan, että olisi hyvä miettiä keinoja, joilla voitaisiin poistaa esteet maahanmuuttajalasten ja -nuorten osallistumiselta ja mahdollistaa kaikille oman luovuuden, taitojen ja ilmaisun kehittyminen. OAJ painottaa, että taiteen perusopetuksella on merkittävä rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämisessä, mutta myös perhetaustan vaikutuksen vähentämisessä koulutuspolkuvalinnoissa. Tietoisuutta taiteen perusopetuksesta on OAJ:n näkemyksen mukaan parannettava ja etenkin maahan muuttaneille nuorille ja aikuisille. Koulutus lisää osallisuuden kokemusta antamalla kielellisiä ja muita valmiuksia toimia yhdenvertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vahvistetaan tietopohjaa ja tarvittaessa käynnistetään taiteen perusopetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen.

Toimenpiteet saavat lausunnoissa kannatusta. Mm. Tilastokeskus ja Tpo –liitto pitävät tärkeänä taide- ja kulttuurikasvatuksen ja opetuksen tietopohjan vahvistamista sekä kehittämistä luotettavaksi ja kattavaksi lausuen edelleen, että aiheesta tarvitaan säännönmukaisesti kerättävää, valtakunnallista, laadukasta ja määrällistä tilastotietoa. Taiteen perusopetuksen tietopohjan vahvistaminen ja tiedonkeruun systematisointi ovat tärkeitä taiteen perusopetuksen kehittämistä koskevan päätöksenteon kannalta. OAJ lausuu, että taiteen perusopetuksen toiminnan kehittämisen kannalta on tärkeää, että tiedonkeruu kattaa jatkossa kaiken taiteen perusopetuksen toiminnan. Sivistystyönantajat ry kannattaa taiteen perusopetuksen tiedonkeruun kehittämisestä ja tietopohjan vahvistamista ja korostaa, että on tärkeää aloittaa laaja-alainen jatkotyö Suomen raportin perusteella taiteen perusopetuksen kehittämiseksi mahdollisimman nopeasti.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, Svenska enheten för bildningsväsendet lausuu, että taiteen perusopetusta koskeva lainsäädäntö tulisi uudistaa viivytyksettä ja toteaa edelleen Sydkustens landskapsförbund r.f:n tavoin, että myös taiteen perusopetuksen rahoituksen osalta on olemassa tarvetta rakenteiden uudistamiselle ja kehittämiselle. Kuntaliitto lausuu, että saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen edellyttää joustavaa lainsäädäntöä ja rahoitusta, jotta taiteen perusopetusta voidaan järjestää ja hyödyntää aiempaa laajemmin eri-ikäisille suunnattuna tavoitteellisena taideopetuksena maan eri osissa ja muiden koulutusmuotojen kanssa tehtävässä yhteistyössä. Kuntaliitto näkee em. syistä johtuen tarpeellisuutta käynnistää lainsäädännön uudistamistyö lainsäädännön muutostarpeiden selvittämällä. Joustavuuden tarve ja sen tukeminen rakenteissa ja sääöksissä nousee esiin myös muissa lausunnoissa (mm. Paimion ja Hämeenlinnan kaupungit, Kansalaisopistojen liitto KoLry).

Kunnan roolin selkiyttämisen tarpeen nousee esille Tampereen ja Porvoon kaupunkien lausunnoissa. Jälkimmäinen lausuu mm., että olisi merkityksellistä, jos kunnille luotaisiin toimintamalli, tai malleja, joissa kunnat voivat toteuttaa hyviä käytäntöjä ja suosituksia niiden asukaslähtöisin perustein. Yhteinen toiminta-alusta ja tietoperusta, johon kuntien tiedot koottaisiin ja jossa ne arvioitaisiin ja mitattaisiin, olisi tarpeellinen.

Edistetään harrastamista koulupäivän yhteydessä Suomen mallin mukaisesti ja nostetaan lastenkulttuurin yleis- ja hankeavustuksia

Lastenkulttuurin avustusten määrärahasen nosto ja harrastustoiminnan kehittäminen Suomen mallin mukaisesti saa lausunnoissa laajaa kannatusta (mm. Vantaan kaupunki, Hämeenlinnan kaupunki, Pälkäneen kunta, sivistystoimi, OAJ, Mikkelin kaupunki, Etelä-Karjalan liitto, Lohjan kaupunki, Lappeenrannan, Lohjan ja Mikkelin kaupungit, Hyvinvointi- ja sivistyspalvelut, Etelä-Karjalan liitto, Suomen psykologiliitto, Seinäjoen kaupunki, Kulttuuripalvelut, Lastenkulttuurikeskus Louhimo). Useat lausunnonantajat (mm. Paimion kaupunki, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry (Opsia), Oulun yliopisto, Tuusulan kunta, Sivistyksen toimialue, OAJ) tuovat lisäksi esiin huomion, että Suomen mallia tulisi kehittää myös taiteen perusopetuksen näkökulmasta mm. siten, että Suomen mallin mukainen harrastaminen toimisi siltana taiteen perusopetukseen, eivätkä kilpailevana aktiviteettina.

Lausunnoissa pidetään tärkeänä myös Suomen mallin rahoituksen turvaamista tulevaisuudessa (SASKY koulutuskuntayhtymä ja Mannerheimin lastensuojeluliitto), valmiiden verkostojen ja mallien hyödyntämistä (Kansalaisopistojen liitto Kol ry) sekä nuorten harrastustoiveiden aitoa kuulemistä (Suomen nuorisovaltuusto ja kattojärjestö Allianssi ry).

Muita lausunnoista esiin nousevia huomioita: kulttuurikasvatussuunnitelmat, terminologia ja liikuntakasvatus

Osa lausunnonantajista (mm. Helsingin kaupunki, Kaakkois-Suomen ELY-keskus, Seinäjoen kaupunki, Kulttuuripalvelut, Lastenkulttuurikeskus Louhimo, Svenska Folskolans vänner, Vantaan kaupunki, Espoon kaupunki, Taideyliopiston ylioppilaskunta, Kuusamon kaupunki) tuo esiin, että kulttuurikasvatussuunnitelmien laadinta osana opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmia tulisi olisi velvoittavaa. Kulttuurikasvatussuunnitelmien laajempaa käyttöönottoa kunnassa kannattavat mm. KULTA ry, Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto, Taiteen perusopetusliitto ja Kulttuuriperintökasvatuksen seura.

Osa lausunnonantajista (mm. OAJ, Opetushallitus, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry (Opsia)) tuo esiin, että lukua olisi tarpeellista selkiyttää kokonaisuutena terminologian osalta, jotta ymmärrys taiteen perusopetuksen ominaispiirteistä suhteessa muuhun taidekasvatukseen ja -harrastamiseen pysyy kirkkaana. Opetushallituksen mukaan luvussa olisi perusteltua (mm.) kuvata taide- ja kulttuurikasvatusta taiteen perusopetuksen lisäksi myös erikseen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa, toisella asteella ja vapaassa sivistystyössä. Lisäksi esimerkiksi myös lukiokoulutuksen osalta luvussa olisi lausunnon mukaan ajankohtaista ottaa tarkasteluun eri oppiaineissa ja -ryhmissä suoritettavien erityistä osaamista ja harrastuneisuutta osoittavien lukiodiplomien kehittämistä.

Helsingin kaupunki lausuu liikkumisen ja liikunnan merkityksestä ja tuo esiin, että Koulutuspoliittisen selonteon näkökulmasta olennaista on tunnistaa, että liikkuminen ei ole vain hyvinvointi- ja terveyskysymys, sillä säännöllinen liikkuminen vaikuttaa tutkitusti kognitiivisiin taitoihin ja oppimisvalmiuksiin. Myös Valtion liikuntaneuvosto ja Olympiakomitea lausuvat pitävänsä tärkeänä, että taide- ja kulttuurikasvatuksen lisäksi liikuntakasvatus ja liikunnanopetus sekä niiden merkitys ja kehittämistarpeet nostetaan esille selonteossa.

Luku 3.9 Opintotuki

Opintotukeen otettiin kantaa 86 lausunnossa. Lausunnoissa kannatettiin sekä yleisiä lähtökohtia että ehdotettuja toimenpiteitä opintotuen kehittämiseksi. Määrällisesti eniten näkemyksiä esitettiin opintotuen kehittämisestä osana jatkuvan oppimisen uudistusta ja sosiaaliturvan uudistusta. Usean lausunnonantajan mukaan opintotuen tulisi mahdollistaa jatkuva oppiminen. Opintotuen kehittämistarpeiden nähtiin laajemmin liittyvän sosiaaliturvan uudistamiseen. Tärkeinä ja kannatettavina toimenpiteinä pidettiin opintotuen riittävyyden ja selkeyden parantamista, opiskelijan omien tulorajojen korottamista, opintorahan indeksikorotuksia, lainapainotteisuuden vähentämistä sekä tukikuukausien määrän lisäämistä. Lisäksi eräissä kannanotoissa nostettiin esille erityisesti vanhempien tulorajojen korottaminen tai kokonaan vanhempien tulojen huomioimisesta luopuminen, koulumatkatuen merkitys ja kehittämistarpeet sekä opintotukioikeuden laajentaminen avoimiin korkeakouluopintoihin. Erityisesti opiskelijajärjestöt olivat huolissaan tuen kehittymisestä lainapainotteisemmaksi ja korostivat opintorahan tason nostamista sekä opiskelijoiden toimeentulo-kysymysten tarkastelua sosiaaliturvauudistuksessa.

Luku 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Yleistä

Ruotsinkielisen koulutuksen tilannetta, tavoitteita ja toimenpiteitä kommentoi 93 lausunnonantajaa. Lisäksi eri koulutusasteiden luvuissa oli ruotsinkielisiä lausuntoja. Pääosa lausunnonantajista piti luvun ehdotuksia yleisesti kannatettavina, realistisina ja riittävän kunnianhimoisina. Muutama lausunnonantaja totesi esitysten olevan keskeneräisiä (*Kuntaliitto*, *Kirkkohallitus*, *Folktinget*), koska selontekoluonnoksen mukaan toimenpide-ehdotuksia tullaan täsmentämään sen jälkeen kun selvitystyö ruotsinkielisestä koulutuksesta valmistuu. Lisäksi jotkut lausunnonantajat kaipasivat lisää konkretiaa toimenpiteisiin.

Koulutuspoliittisen selonteon rakenteesta nousi useita, osin vastakkaisiakin, kommentteja. Ruotsinkielisen koulutuksen huomioimista selonteossa erillisenä lukunaan pidetään perusteltuna ratkaisuna (esim. *Uudenmaan liitto*). Osa lausunnonantajista lausui vahvasti (esim. *Arcada*), että ruotsinkielisen koulutuksen toimenpiteet tulee integroida koulutusasteiden lukuihin, jotta niillä on suurempi vaikuttavuus toimenpiteistä päätettäessä.

Suomen lainsäädännössä oikeus molempien kansalliskielten käyttöön ja oikeus ruotsinkieliseen koulutukseen omalla äidinkielellä on turvattu

Ruotsinkielisen koulutuksen turvaamista kannatettiin laajasti. Korostettiin varhaiskasvatuksen merkitystä ja todettiin, että ruotsinkielisen koulutuksen turvaaminen ja erityistarpeet voivat vaatia lisärahoitusta. Nostettiin esille, että ruotsinkielinen koulutus tukee työllistymistä pohjoismaisille työmarkkinoille. On tärkeää, että korkeakoulutukseen tulevilla opiskelijoilla olisi riittävät ruotsin kielen perusvalmiudet.

Ruotsinkielisen koulutuksen kehittäminen, saavutettavuus, digitalisaatio ja oppimisympäristöt

Lausunnonantajat kannattavat selonteon kirjausta ruotsinkielisen koulutuksen kehittämisestä kokonaisuutena ja sen yhdenvertaisesta saavutettavuudesta. Muutamissa lausunnoissa nostettiin esiin, että ruotsinkielisen koulutuksen alueelliset erot tulee huomioida entistä paremmin, myös taloudellisesti.

Kannatettiin, että digitaalisten oppimisympäristöjen ja osaamisen kehittämisestä huolehditaan molemmilla kansalliskielillä. Digitaalisuuden hyödyntäminen nähtiin hyvänä mahdollisuutena ruotsinkielisen koulutuksen kehittämiseen. Lausunnonantajat esittivät, että ruotsinkielistä digitaalista ja innovatiivista materiaalia tulee olla tarjolla tasapuolisesti ja tasa-arvoisesti toisella asteella oppivelvollisuuden laajentamisen myötä. Ruotsinkielisten määrän ja väestökehityksen takia on tarpeen hyödyntää monimuotokoulutusta entistä vahvemmin.

Tutkimuksesta ja korkeakoulutuksesta lausuttiin vain vähän. Muutamissa lausunnoissa todettiin, että ehdotukset ovat kannatettavia, mutta että korkeakoulutukseen liittyviä toimenpiteitä tulee vahvistaa (Unifi). Lisäksi todettiin, että ruotsinkielisen palveluverkon kehittäminen on keskeistä. Lausunnossa esitettiin, että ruotsinkielisten kehitysvammaisten mahdollisuuksia kouluttautua tulisi selvittää (Vammaisfoorumi).

Monikielisyys ja ruotsinkielisen koulutusväylän houkuttelevuus

Lausunnonantajat kannattavat sitä, että ruotsinkielisen koulutuksen tulee olla houkutteleva vaihtoehto lapsille, nuorille ja perheille, joilla on kaksi tai useampia kotikieliä. Lausunnonantajat puoltavat myös sitä että, kaikille kaksikielisille alueille muuttaville maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille on tarjolla toimiva ruotsinkielinen koulutusväylä, mutta alueelliset erot ja erityispiirteet tulisi kuitenkin huomioida.

Kotoutuminen ruotsin kielellä on mahdollinen paikkakunnilla, jossa ruotsinkielisten väestöosuus on merkittävä. Selonteosta puuttuu konkreettisia toimenpiteitä toimivan koulutusväylän tukemiseksi ja varmistamiseksi. Lausunnonantajat kiinnittävät huomiota siihen, että monikielisen opetuksen toteuttamista tulee varmistaa lainsäädännöllisesti ja rahoitusta kehittämällä.

Korkeakoulutus ja ammattilaisten saatavuus

Ruotsinkielisten asiantuntijoiden ja ammattilaisten riittävyyden varmistamista laadukkaalla korkeakoulutuksella ja toisen asteen koulutuksella yhteiskunnan keskeisimmissä tehtävissä kannatettiin laajasti, varsinkin varhaiskasvatusopettajien osalta. Ruotsinkielisten opinto-ohjaajien tilanteen parantamista nähtiin tärkeänä asiana. Tällä hetkellä ei ole tarjolla ollenkaan ruotsinkielistä opinto-ohjaajakoulutusta monimuoto-opintoina

Ruotsinkielisen oppimateriaalien kehittämistä kannatettiin myös laajasti ja useat olivat huolissaan oppimateriaalien nykytilasta ruotsinkielisten osalta.

Äidinkielen merkitys ja vähemmistön kielitaitovaatimukset

Lausunnonantajat kannattavat pääosin esitystä äidinkielen vahvasta asemasta. Yhdessä lausunnoissa pyydettiin huomioimaan, että maahanmuuttajille on haasteellista opiskella jo yksi kieli, joten usean kielen opiskelua ei nähdä tarkoituksenmukaisena (Kristiinankaupunki). Tärkeänä pidettiin, että korkeakoulutukseen tulevilla opiskelijoilla olisi riittävät ruotsin kielen perusvalmiudet. Tämä edellyttää kielitaidon kehittymisen varmistamista alemmilla koulutusasteilla.

Koulutuksellinen tasa-arvo

Lausunnonantajat kannattavat kielen vahvistamista ja kehittämistä varhaiskasvatuksessa ja koulutuksellista tasa-arvoa edistävänä tekijänä. Yksi lausunnonantaja toi esille, että kaksikielisten lasten kielitaidon kehittyminen molemmissa äidinkielissä vaatii panostusta kaksikielisten koulujen ja päiväkotien tai kaksikielisten luokkien perustamiseen.

Suomen- ja ruotsinkielisen koulutuksen kehittäminen yhtäaikaaisesti

Ehdotus ruotsinkielisen koulutuksen kehittämisestä sai laajaa kannatusta ja sitä pitää kehittää rinta rinnan suomenkielisen kanssa huomioiden kuitenkin samanaikaisesti sen erikoispiirteet. Alueellisia erityispiirteitä ja väestömuutoksen kehitystä tulisi huomioida. Pieniin osaamisalueisiin tai koulutuksiin liittyvien ammatillisten koulutusten järjestämiseen sisältyy haasteita, etenkin rahoituksen osalta.

Joustavien ruotsinkielisten opintopolkujen kehittäminen

Lausunnonantajat kannattavat toimenpidettä laadukkaiden, järjestelmällisten ja joustavien ruotsinkielisten opintopolkujen kehittämiseksi. Pidettiin tärkeänä, että maahanmuuttajilla on mahdollisuus kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan myös ruotsiksi. Muutamia ehdotuksia tuli kieliohjelman kehittämiseksi. Esitettiin, että ruotsinkielisille oppilaille annettaisiin mahdollisuus valita kaksi pitkää kieltä (esimerkiksi suomi ja englanti tai muu kieli).

Ruotsinkielisen koulutuksen kokonaiskoordinaatio

Lausunnonantajat pääosin kannattavat esitystä ruotsinkielisen koulutuksen kokonaiskoordinaation vahvistamisesta. Useassa lausunnossa esitettiin ruotsinkielisen yksikön tai virkamiehen tehtävien perustamista opetus- ja kulttuuriministeriöön. Ruotsinkielisiä asiantuntijoita tulee olla mukana työryhmissä. Lausunnoissa kannatettiin, että ruotsinkielisen koulutuksen tietopohjaa tulee vahvistaa. Lausunnoissa todettiin, että ohjausasiakirjojen ja tietovarantojen tulisi samanaikaisesti saatavilla suomeksi ja ruotsiksi, erityisesti uudistuksia tehtäessä.

Toinen kotimaisen kielen osaaminen ja äidinkielenmaisen suomen vahvistaminen

Lausunnonantajat kannattavat esitystä. Yhdessä lausunnossa todettiin, että asian tulisi näkyä selonteossa vahvemmin (Karvi). Resurssien kohdentamista opettajien osaamisen kehittämiseen ehdotettiin.

Muuta lausuttua

- Utbildningssystemet måste stöda invandrades integrering, och också att locka nya specialister är eftersträvarvärt.
- I redogörelsen behandlas också behovet av att via utbildning ha en god integration av nyfinländare och behov av rekrytering av utländska studerande.
- Aivovienti Ruotsiin korkeakoulutettujen osaajien kohdalla on aito ongelma (Hanken)
- Yhtymäkohdat Kansalliskielistrategiaan huomioitava
- Ruotsinkielisen taiteen perusopetuksen saavutettavuutta ja saatavuutta tulee edistää
- Suomenruotsalaisen viittomakielen asemasta maininta

Luku 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Yleisesti ottaen koulutuspoliittisen selonteon maahanmuuttoa käsittelevässä luvussa esiin nostettuja aiheita ja kehittämiskohteita pidetään tärkeinä. Suomi / ruotsi toisena kielenä (S2) –opetuksen kehittämisohjelman suurin osa lausujista toteaa hyvin tarpeelliseksi. Lisäksi osa lausujista, oppilaitosten lisäksi lähinnä työntekijöiden ja työnantajien ammattijärjestöt, maakuntaliitot ja kaupungit toivovat linjausta työn ohessa tapahtuvan kielen oppimisen tukemiseen ja ammatillisen koulutuksen ja työelämän yhteyden sujuvoittamiseen.

Oikeus oppia – kehittämisohjelman pohjalta laadittavat toimenpide-ehdotukset saavat lausunnon antajilta vahvan kannatuksen. Maahanmuuttajien osaamisen vahvistaminen ja yhtenäisen opintopolun luominen varhaiskasvatuksesta korkeakouluun nähdään välttämättömänä myös maahanmuuttaja- ja maahanmuuttajataustaisten nuorten oppimistulosten vahvistamiseksi.

Osallistumisasteen nostaminen ja kielenoppimisen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa saavat vahvaa tukea, joskin eräät asiantuntijat kehottavat varhaiskasvatuksen osallistumiskeskustelussa ottamaan huomioon myös lapsen oman kulttuurin ja kielen merkityksen lapsen kehityksessä ja identiteetin rakentumisessa. Siitä, että oman äidinkielen vahva osaaminen luo pohjan uuden kielen oppimiselle ollaan samaa mieltä ja tämän huomioimista koulutusselonteossa toivotaan Oulun, Helsingin ja Hämeenlinnan kaupungeissa, Kuntaliitossa, Teknologiateollisuuden ja Opettajien ammattijärjestöissä, Pohjois-Karjalan maakuntaliitossa, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijoissa ja INVEST tutkimuksen lippulaivassa.

Osana kehittämisohjelmaa toivotaan lisäksi kannanottoa valmistavan luokan asemaan, lapsen oikeuteen saada sitä sekä valmistavan luokan opettajien pätevyyteen ja pätevytyymiseen. Lausunnoissa nousee tarve inklusiivisuuden kehittämiseksi ryhmämuotoisen opetuksen rinnalla. Siirtymisen perusopetukseen tulisi olla joustavampaa ja oppilaiden yksilölliset erot, ikätaso ja lähikouluperiaate huomioivaa. Valmistavan luokan sisällyttämistä koulutusselontekoon kannattavat mm. Helsinki, Mikkeli, Oulu, Kuusamo, Tuusula, OAJ, Kuntaliitto, Suomen opettajat, Oppiva verkosto sekä Svenska Finlands folkting, joka toivoo valmistavaa luokkaa myös ruotsiksi.

Myös monikieliseksi kasvaminen ja monien kielten limittäisen käytön salliminen yksikielisyyden normin sijaan nostetaan muun muassa TEM, Opetushallituksen, Jyväskylän yliopiston ja INVEST Tutkimuksen lippulaivan lausunnoissa keskusteluun. Lukutaitoon sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaamiseen panostamista pidetään merkittävänä kaikilla koulutusasteilla. Työnantajajärjestöt kantavat erityistä huolta matemaattisten taitojen kehittymisestä kotimaisten kielten rinnalla.

TEM nostaa esiin tarpeen englanninkielisen koulutuksen saatavuudesta kaikilla kouluasteilla työperusteisuutta huomioiden. Siihen, että selonteossa puuttuu työperusteisen maahanmuuton kehittäminen ja myös ammatillisen koulutuksen väylän hyödyntäminen toivotaan lausunnoissa kannanottoa. Myös englanninkielisten tutkintojen järjestämisoikeuksien lisäämistä ja englannin kielisen palvelu- ja kouluverkoston laajentaminen tulisi selonteon jatkotyöstyössä ottaa huomioon. Tätä kannattavat isot kaupungit, monet maakunnat, TEM ja työnantajajärjestöt (Kiinteistötyönantajat, Sivistystyönantajat, Teknologiateollisuus, Koulutuskeskus Salpaus-kuntayhtymä, Helsingin seudun kauppakamari, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Palvelualojen työnantajat PALTA ry, Helsingin kaupunki, Suomen oppisopimusosaajat ry). Oikeusministeriö huomauttaa, että kielelliset oikeudet ja mahdollisuus opiskeluun muillakin kuin kansalliskielillä on tärkeää huomioida myös perusopetuksen jälkeisissä jatko-opinnoissa ja mahdollisissa nivelvaiheen koulutuksissa, huomioitava myös viittomakielisten oikeudet.

Englanninkielisen varhaiskasvatuksen puuttumiseen selonteossa ottavat kantaa Teknologiateollisuus, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä, TEM, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Sivistystyönantajat, Kemianteollisuus ja Suomen yrittäjät.

Yleistä kritiikkiä tuli siitä, että selkeiden toimenpide-ehdotusten katsotaan puuttuvan. Myös se, että maahanmuuttajat nähdään toimenpide-ehdotusten kautta ongelmalähtöisesti, vaikka joukko on hyvin heterogeenistä, kiinnittää usean lausujan huomion. Maahanmuuttaneista henkilöistä käytettyä terminologiaa kehoitetaan yhdenmukaistamaan.

Rasismin ja syrjinnän ehkäisy termeinä puuttuvat selonteosta Kotimaisten kielten keskuksen, Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssin, Varsinais-Suomen ELYn, Suomen opiskelijakuntien liitto SAMOK ry, Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry ja TEM mielestä.

Nivelvaiheiden ja siirtymien sujuvuus sekä eri toimijoiden yhteistyön tärkeys korostuvat useissa lausunnoissa. Erityistä huolta lausujat kantavat vaikeimmassa tilanteessa olevien perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulleista puutteellisen pohjakoulutuksen varassa olevista nuorista. Heidän opetusjärjestelyihinsä pitäisi lausujien mielestä voida panostaa riittävästi.

Myöhään maahan tulleiden nuorten ja aikuisten maahanmuuttajien perustaitoja ja kielitaitoa vahvistetaan vapaan sivistystyön koulutuksessa ja aikuisten perusopetuksessa. Aikuisten perusopetus on tarkoituksenmukainen väylä erityisesti niille, jotka tarvitsevat perusopetuksen päättötodistuksen edetäkseen polulla kohti toisen asteen opintoja ja korkeakouluopintoja. Lausunnonantajista Kainuun liitto, Oulun kaupunki, Espoon seudun koulutuskuntayhtymä, Koulutuskuntayhtymä Tavastia, Kansalaisopistojen liitto KoL toivovat, että aikuisten perusopetus olisi mukana koulutusselonteon linjauksissa.

Positiivisen diskriminaation mallin kehittäminen ammatillisen koulutuksen luonteeseen soveltuvaksi saa lausunnonantajien tuen. Positiivisen erityiskohtelun rahoituksen vakiinnuttaminen mahdollistaa tukitoimien pitkäjänteisemmän suunnittelun ja resurssien kohdentamisen. Linjausta kannattavat muiden muassa Helsinki Business College, Kirkkohallitus, Kemi-Tornion koulutuskuntayhtymä Lappia, Jyväskylän yliopisto, Oulun kaupunki, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia, Varsinais-Suomen ELY (lisärahoitusta

tarvitaan), Koulutuskeskus Salpaus-kuntayhtymä, Vantaan, Porvoon, Helsingin ja Espoon kaupungit ja Suomen oppisopimusosaajat ry. Sitä toivovat myös lukioon Vantaan kaupunki, Svenska Finlands folkting ja Invest tutkimuslippulaiva.

Korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelman osana tuetaan aliedustettujen ryhmien korkeakoulutukseen pääsyä ja korkeakouluopintojen suorittamista. Tätä kannattaa huomattava osa lausunnon antaneista. Kuten myös kannatetaan Talent Boost – ohjelman kehittämistä ja laajentamista korkeasti koulutettujen työllisyyden ja kansainvälisten opiskelijoiden rekrytoinnin edistämiseksi kannattavat useat työnantajajärjestöt (Sivistys-, Palta), ammattijärjestöt (Metsäteollisuus, kemiateollisuus, kaupan liitto), kaupungeista Turku ja Vaasa, maakunnista Pohjois- ja Etelä-Karjala sekä useat yliopistot (Diakonia-amk, Aalto, Taide- ja Helsingin yliopisto). Toimenpide-ehdotuksina kannatetaan erityisesti maahantulon sujuvoittamista ja pysyvää oikeutta jäädä maahan tutkinnon suorittamisen jälkeen. Ulkomaisten opiskelijoiden osalta tulee huolehtia lisäresursoinnista ohjaukseen ja erityisesti kielten opetukseen. Sisäministeriö kehottaa selkeyttämään, mitä käsitteellä pysyvä oleskelulupa tässä yhteydessä tarkoitetaan.

Helsingin yliopisto, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Lappeenrannan-Lahden teknillinen opisto LUT-yliopisto sekä Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry korostavat, että korkeakouluopiskelussa tarvittavat valmiudet tulisi taata jo toisella asteella ja sitä ennen. Helsingin yliopisto lausuu korkeakouluopintoihin valmentavasta, että se voisi olla joidenkin yliopistojen valtakunnallinen tehtävä. Yhdenvertaisuuden toteutumisen lisäämiseksi Helsingin yliopisto ehdottaa koulusivistyskielen ja korkeakoulun kypsyysnäytteen kielen yhteyden purkamista, koska kytkös on osoittautunut erittäin haastavaksi.

Maahanmuuttajille tarkoitetun vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyyden ja saatavuuden varmistamiseksi otetaan kantaa niin vapaa sivistystyön oppilaitosten, kuntien, kaupunkien ja maakuuntien taholta. Lausunnoissa korostetaan koulutusmuodon rahoitusjärjestelmän kehittämisen tärkeyttä niin, että se nykyistä paremmin pystyisi vastaamaan alueiden koulutustarpeisiin Karvin (2020) selvityksen kehittämis ehdotusten mukaisesti. Lukutaitokoulutuksesta kokonaisuutena olisi tärkeää kehittää mahdollisimman hyvin toimiva ja sille asetettuihin tavoitteisiin vastaava koulutusmalli. Koulutuksen volyymeja tulisi myös lisätä todelliseen tarpeeseen vastaaviksi. Myös Kuntaliitto toteaa, että lukutaitokoulutuksen rahoituksen tulee olla täysimääräistä siten, että se on mitoitettu todellisen opiskelijamäärän mukaan eri puolilla maata. Vapaan sivistystyön kotoutumista edistävän koulutuksen resurssien turvaamiseksi ottivat kantaa vapaan sivistystyön oppilaitosten lisäksi Helsingin, Hämeenlinnan, Vaasan, Vantaan, Kuusamon, Oulun kaupungit, Kuntaliitto, Karvi, Varsinais-Suomen ELY ja Kirkkohallitus.

Opetushenkilöstön osaamisen kehittämiseen kieli- ja kulttuuritietoisien opetuksen vahvistamiseksi toivotaan riittäviä resursseja. Aloitteen näkevät kannatettavaksi muun muassa Oulun, Mikkelin ja Helsingin kaupungit, Itä-Suomen aluehallintovirasto, Opetushallitus, Helsingin ja Jyväskylän Yliopistot, Espoon seudun ja SASKY koulutuskuntayhtymät, Kansalaisopistojen liitto sekä Tuusulan kunta. Lisäksi kehoitetaan säädösten avulla kiinnittämään huomiota valmistavan luokan ja oman äidinkielen opettajien pätevytykseen ja pätevytykseen.

Ruotsinkielisten koulutuspolkujen vahvistamista ja kehittämistä myös maahanmuuttajina Suomeen saapuville lapsille, nuorille ja aikuisille tukevat lausunnoilla muun muassa Helsingin kaupunki ja Bildningsallianssen.

Muiden muassa Vantaan kaupunki painottaa lausunnossaan, että koulutuspoliittisissa linjauksissa olisi otettava kantaa kotoutumiskoulutuksen järjestämisen tapaan ja koulutuksen mahdolliseen siirtymiseen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan. Myös useat koulutuskuntayhtymät, Uudenmaan ja Lapin ELY-keskukset, Opetusalan ammattijärjestö OAJ toivovat koulutuspoliittiseen selontekoon kannanottoa

kotoutumiskoulutuksen järjestämisestä ja sen rajapinnan kehittämisestä suhteessa sitä edeltävään ja seuraavaa koulutukseen. TEM ja Uudenmaan ELY-keskus kiinnittävät huomiota työvoimakoulutuksen puuttumiseen, tämä ennen kaikkea muiden hallinnon alojen yhteensovittamisen kehittämisen näkökulmasta.

Luku 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät

Lukua koskevat lausunnot olivat pääosin melko myönteisiä. Arvioiden mukaan koulutuksen ja tutkimuksen tilannekuva sekä keskeiset toimintaympäristöön vaikuttavat tekijät on tunnistettu hyvin, tilannekuva on kattava, ongelmat ja kipupisteet tuodaan esiin. Osassa lausuntoja katsotaan, että tilannekuvasta ja muutostekijöistä ei ole riittävän hyvin johdettu toimenpiteitä. Muutamassa lausunnossa pidetään lukua pitkänä ja tiivistämistä kaipaavana, parissa haluttiin skenaarioita ja vaihtoehtoisia kehityspolkuja. Monissa myönteisissäkin lausunnoissa esitettiin painotuksia, lisäyksiä sekä joitain korjauksia.

Omaksi kokonaisuudeksi ehdotettiin hyvinvoinnin merkitystä ja suhdetta koulutukseen. Selontekoon haluttiin myös tarkastelua koskien sosiaali- ja terveystalouden siirron vaikutuksia kunnista hyvinvointialueiden tehtäväksi (mm. Kuntatyönantajat KT, Espoonkaupunki) ja sen huomioimista, että yhteistyörakenteiden sujuvuus tulevien hyvinvointialueiden ja kuntien välillä esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä sivistystoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden yhteisessä strategisessa johtamisessa on tärkeää (Sosiaali- ja terveysministeriö).

Väestönmuutosta käsittelevää osuutta koskien lausunnot pitkälti yhtyvät siinä esitettyyn ja asian merkittävyys tunnistetaan. Täydennyksistä Helsingin kaupunki toteaa, että väestönmuutoksen lisäksi tulisi myös tunnistaa kuntien erilaistumiskehitys laaja-alaisemmin. Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö puolestaan katsoo, että väestökehityksen osalta muutosnäkökulmat ovat erityisen haastavia monimuotoisilla maaseutualueilla ja kehittämistoimia on tarkasteltava niiden erityispiirteiden ja -tarpeiden näkökulmista.

Tasa-arvoteemaa koskien nostettiin esiin huomioitavina tai paremmin painotettavina asioina etenkin intersektionaalisen kasvatuksen tarve, sukupuolen mukainen segregaatio, vammaisten ihmisten opinpolut, saamenkielisten asema, maahanmuuttajataustaisen äidinkielen oppiminen alueellisestikin tasa-arvoisesti sekä ikääntyneiden oppimismahdollisuuksien ja -tarpeiden huomioiminen. Tasa-arvoon liittyviä asioita tuotiin esiin myös digitaalisuutta käsittelevää osaa koskevissa kommentteissa.

Digitaalisuutta koskevissa lausunnoissa otettiin tämänkin luvun yhteydessä toisaalta kantaa vahvaan hyödyntämiseen, toisaalta myös digitalisaation ja opetusteknologian rajoitusten huomioimiseen. Mm. OAJ vaatii, että selonteossa selkeästi todetaan digitalisaatiota hyödynnettävän koulutuksen laatua tukevalla tavalla, oppijoiden edellytykset huomioon ottaen. Lausunnoissa tuodaan myös esiin, että digitalisaation parempia oppimistuloksia edesauttava hyödyntäminen vaatii opettajilta uudenlaista pedagogista osaamista. Suomen psykologiliitto muistuttaa, että digitaalisten välineiden jatkuva käyttö sekä oppimisessa että vapaa-ajalla kuormittavat lapsia ja nuoria sekä fyysisesti että psyykkisesti eikä digitaalisten välineiden käyttö saisi korvata aitoa sosiaalista vuorovaikutusta ja vuoropuhelua.

Selonteossa todetaan, ettei perusopetuksen oppilaiden digitaalisessa osaamisessa ei ole tapahtunut muutoksia viime vuosina eikä perusopetus siten kykene tässä vaiheessa tarjoamaan tasa-arvoisia oppimismahdollisuuksia digitaalisten taitojen kehittymiselle. Opetushallitus toteaa, että väite perustuu

varsin rajatulle tutkimustiedolle eikä välttämättä kuvaa oppilaiden todellisen digiosaamisen kehittymistä esim. POPS 2014 tavoitteiden valossa kovin tarkasti.

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunnon mukaan tekstiin voisi lisätä lausekkeen myös digiosallisuuden sekä saavutettavuuden merkityksestä. Digiosallisuudella yksilön näkökulmasta voidaan tarkoittaa mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan digitaalisiin toimintoihin toimintaan yksilön kannalta mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla. Digiosaamisen kasvattaminen on tärkeää kaikissa ikäryhmissä, myös heillä, jotka eivät enää ole mukana työelämässä tai virallisessa koulutusjärjestelmässä (Työväen sivistysliitto).

Aktiivisen kansalaisuuden osalta Valtion nuorisoneuvosto katsoo, että selonteossa tulisi nostaa yhdeksi painopistealueeksi yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisen vähentäminen esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa tapahtuvaa yhteiskunnallista opetusta kehittämällä. Kiinnostus politiikkaan sekä äänestysaktiivisuus eriytyvät nuorilla aikuisilla voimakkaasti koulutuksen mukaan. Erot ovat suuria etenkin korkeakoulutaustaisten ja ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden välillä. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että opettajankoulutuksessa ihmisoikeuksia ei kouluteta yhteydessä niiden oikeudelliseen perustaan ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteutuminen on epäsystemaattista. Ihmisoikeuskasvatuksen ja tietoisuuden vahvistaminen kaikilla koulutuksen ja kasvatuksen asteilla, myös ammatillisessa koulutuksessa ja jatkokoulutuksessa, on erittäin tärkeää nykyisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa sekä demokratia ja ihmisoikeudet kohtaavat vastustusta.

Kansainvälisyyttä koskien haluttaisiin paremmin tarkasteltavan mm. kieltenopiskelua ja sen eriarvoistumista, globaalia kansalaiskasvatusta, yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa ja opiskelijavaihtoa. Koulutusviennin ja sen tuotteistamisen käsittelyä toivotaan joissain lausunnoissa vahvemmin. Selonteon kirjaukseen, että koulutusvienti on tapa toteuttaa globaalia vastuuta, suhtaudutaan joissain lausunnoissa kriittisesti: koulutusvienti ei automaattisesti tarkoita globaalin vastuun kantamista, olisi tärkeää kiinnittää huomiota myös viennin eettisiin periaatteisiin.

Ilmastomuutosta ja ympäristön tilaa koskevaa osuutta pidettiin tärkeä. Joissain lausunnoissa se katsottiin liian pelkistäväksi ja ratkaisujen puuttuvan. Luonnon monimuotoisuuden väheneminen katsottiin ilmastomuutoksen rinnalla merkittäväksi uhaksi, joka tulisi tuoda esiin. Ilmastotieteen lisäksi on tärkeää tarkastella ilmastomuutoksen laajempia sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia. Sitra ehdottaa, että hiilineutraalin kiertotalouden yhteyttä osaamiseen ja koulutukseen vielä täsmennettäisiin luonnoksessa, lisäksi tilannekuvassa olisi tarpeen tarkentaa, että siirtyminen hiilineutraaliin kiertotalouteen vaatii koko yhteiskunnan läpileikkaavaa systeemistä muutosta.

LIITE: Lausunnon antaneet

Aalto-yliopisto

Ab Yrkeshögskolan vid Åbo Akademi

AEL-Amiedu Oy / Taitotalo

AEO

Aikuislukoliitto ry (Aikuislukioiden Rehtorit AiRe ry)

Aineopettajaliitto AOL ry

Akava ry

Akavan Erityisalat

Akavan sairaanhoitajat ja Taja ry

AMEO-oppilaitosverkosto
Ammatillisen aikuiskoulutuksen johtajat ry
Ammatillisen koulutuksen ystävät-yhteistyöryhmä
Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
Ammattiliitto Pro ry
Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry
Axxell Utbildning Ab
Bildningsalliansen rf
Centria ammattikorkeakoulu
CSC - Tieteen tietotekniikan keskus Oy
Diakonia-ammattikorkeakoulu OY
Education Finland
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
Elinkeinoelämän Oppilaitokset EOL ry
Energiateollisuus ry
Erilaisten oppijoiden liitto ry
Espoon kaupunki
Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia
Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan ELY
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon maakuntaliitto
Finalands svenska lärarförbund FSL
Finanssiala ry
Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
Haaga-Helia ammattikorkeakoulu OY
Hanken Svenska handelshögskolan
Haukkalan säätiö
Helsingin kaupunki
Helsingin seudun kauppakamari
Helsingin yliopisto
Helsinki Business College Oy
Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry
Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak
HY+ Oy
Hämeen ammattikorkeakoulu Oy
Hämeenlinnan kaupunki
Ihmisoikeuskeskus
Imatran kaupunki
Inarin kunta
Insinööriliitto IL ry
Into - etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry
INVEST Tutkimuksen lippulaiva
Itä-Suomen aluehallintovirasto
Itä-Suomen yliopisto

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
Jyväskylän kaupunki
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia
Jyväskylän yliopisto
Jyväskylän yliopisto - Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta
Järvenpään kaupunki
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Kaakkois-Suomen ELY-keskus
Kainuun ELY
Kainuun liitto
Kankaanpään Yhteislyseo
Kansalaisopistojen liitto KoL
Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
Kansalliskirjasto
Kansanvalistusseura sr.
Karelia Ammattikorkeakoulu Oy
Kaupan liitto ry
Keiteleen kunta
Kela
Kemianteollisuus ry
Kemi-Tornionlaakson koulutuskuntayhtymä Lappia
Kempainen Eeva
Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen liitto
Keski-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä
Keskuskauppakamari
Kielikoulutuspolitiikan verkosto (Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto)
Kiinteistöalan koulutussäätiö
Kiinteistötyönantajat ry
Kiipulasäätiö, Kiipulan ammattiopisto
Kirkkohallitus
Kirkon Ulkomaanapu
Kokkolan kaupunki, sivistyskeskus
Kokoomuksen eduskuntaryhmä
Kokoomuksen eduskuntaryhmä
Koneyrittäjien liitto ry
Kotimaisten kielten keskus
Kotkan kaupunki, opetustoimi
Kotkan-Haminan seudun koulutuskuntayhtymä
Koulukuraattorit ry
Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymä

Koulutuskuntayhtymä OSAO
Koulutuskuntayhtymä Tavastia/Lukiokoulutus
Kouvolan Aikuiskoulutussäätiö
Kristiinankaupunki
KT Kuntatyöntekijät
Kuhmon kaupunki
Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
Kuopion kaupunki
Kurikan kaupunki
Kuurojen Liitto ry
Kuusamon kaupunki
Lahden kaupunki
Lahden yhteiskoulun säätiö sr
Lapin ammattikorkeakoulu
Lapin ELY
Lapin liitto
Lapin yliopisto
Lapinlahden kunta
Lappeenrannan kaupunki
Larsmo kommun
Laurea-ammattikorkeakoulu Oy
Leppävirran kunta
Liedon kunta
Liikenne- ja viestintäministeriö
Liikenneturva
Lohjan kaupunki
Lounais-Suomen koulutuskuntayhtymä
Lukukeskus-Läscentrum ry
LUT-yliopisto
LUVA - Luonnonvarat ry
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
Länsirannikon koulutus Oy WinNova
Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK
Maanpuolustuskorkeakoulu
Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto MAOL ry
Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry
Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy
Metsäkoulutus ry
Metsäteollisuus ry
Mikkelin kaupungin liitelaitos Otavia
Mikkelin kaupunki
Nuori yrittäjyys

Nuorisotutkimusseura ry
Nykarleby stad
Näkövammaisten kirjasto
Oikeusministeriö
OKM, liikunnan vastuualue
Omnia Education Partnerships Oy
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat ry
Opetusalan ammattijärjestö OAJ ry
Opetushallitus
Opetushallitus
Opintokeskukset ry
Opiskelijoiden Liikuntaliitto ry (OLL)
OPPIVA verkosto
Optima samkommun
Oulun ammattikorkeakoulu
Oulun ammattikorkeakoulu
Oulun kaupunki
Oulun yliopisto
Paimion kaupunki
Palkansaajien tutkimuslaitos
Palvelualojen työnantajat PALTA ry
Pedersöre kommun
Pellervon taloustutkimus PTT ry
Pirkanmaan ELY-keskus
Plan International Suomi
Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Porin kaupunki sivistystoimiala
Porvoon kaupunki
Pro Lukio ry
Professoriliitto
Pälkäneen kunta
Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Raahen koulutuskuntayhtymä
Raisio kaupunki
Raisio seudun koulutuskuntayhtymä
Saamelaisalueen koulutuskeskus
Saamelaisalueen koulutuskeskus
Saamelaiskäräjät
SAK ry
Salon seudun koulutuskuntayhtymä

SASKY koulutuskuntayhtymä
Sastamalan kaupunki
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunnan koulutuskuntayhtymä
Satakuntaliitto
Savonia ammattikorkeakoulu
Savonlinnan kaupunki
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Seinäjoen kaupunki
Seinäjoen koulutuskuntayhtymä
Siilinjärven kunta
Sisäministeriö
Sitra
Sivistystyönantajat ry
SOK / S-ryhmä
Sosiaali- ja terveysministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö, Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
Staden Jakobstad
STTK ry
Suomalaiset Kehitysjärjestöt - Finnish Development NGOs (Fingo Ry)
Suomen Akatemia
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry
Suomen Ammattikoulutuksen Johtajat SAJO ry
Suomen CP-liitto ry
Suomen draama- ja teatteriopetuksen liitto ry (FIDEA)
Suomen Fysioterapeutit ry
Suomen Kansanopistoyhdistys-Finlands Folkhögskolförening ry
Suomen kesäyliopistot ry
Suomen kieltenopettajien liitto SUKOL ry
Suomen konservatorioliitto - Finlands konservatorieförbund r.y.
Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry
Suomen lasten ja nuorten kuvataidekoulujen liitto
Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto
Suomen Lukiolaisten Liitto
Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
Suomen lähilukioyhdistys ry
Suomen nuorisovaltuuston kattojärjestö Allianssi ry
Suomen Olympiakomitea
Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liitto SOOL ry
Suomen opinto-ohjaajat ry
Suomen Opiskelija Allianssi - OSKU ry

Suomen Opiskelijakuntien liitto SAMOK ry
Suomen oppisopimusosaajat ry
Suomen Psykologiliitto
Suomen Rehtorit ry
Suomen tietokirjailijat ry
Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry
Suomen Vanhempainliitto ry, Finlands Föräldraförbund rf
Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
Suomen ylioppilaskuntien liitto ry.
Suomen ympäristöopisto Sykli
Suomen Yrittäjät
Suomenopettajat ry
Svenska Finlands folkting
Svenska folkskolans vänner
Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur, skn
Sydkustens landskapsförbund r.f.
Taideyliopisto
Taideyliopiston ylioppilaskunta
Taiteen perusopetusliitto TPO ry
Talous ja nuoret TAT
Tampereen Aikuiskoulutussäätiö sr
Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampereen kaupunki
Tampereen yliopisto
Tampereen ylioppilaskunta
Tehy ry
Tekniikan Akateemiset TEK ry
Teknisten aineiden opettajat TAO
Teknisten aineiden opettajat TAO ry
Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy
Teknologiateollisuus ry
Tieteentekijöiden liitto
Tilastokeskus
TOOL r.y.
Tradenomiliitto TRAL ry
Turun ammattikorkeakoulu Oy
Turun kaupunki
Turun yliopisto
Tuusulan kunta
Työ- ja elinkeinoministeriö
Työtehoseura ry
Työväen Sivistysliitto
Urheiluopistot ry
Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Uudenmaan liitto

Vaasan ammattikorkeakoulu
Vaasan kaupunki
Vaasan yliopisto
Valkeakosken kaupunki
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
Valtiovarainministeriö
Vammaisfoorumi ry
Vantaan kaupunki / Kasvatus ja oppiminen
Vantaan kaupunki / Kasvatus ja oppiminen, Digione-hanke
Vapaa Sivistystyö ry
Vapaa-ajattelijain liitto ry
Varga-Neményi ry
Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto
Varkauden kaupunki sivistystoimi
Varsinais-Suomen ELY
Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden liitto
Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry
Yksikielisen Suomen puolesta
Yksikielisen Suomen puolesta
Yksityiskoulujen Liitto ry
Yliopistojen opetusalan liitto YLL ry
Ylioppilastutkintolautakunta
Ylipistokeskukset
Ylä-Savon koulutuskuntayhtymä
Ypäjän kunta
Yrkeshögskolan Arcada
Åbo Akademi
Åbo Akademi
Ähtärin kaupunki
Österbottens förbund - Pohjanmaan liitto